I. – Η ΑΘΗΝΑ

1. – Η Αττική πριν από 9000 χρόνια

ΠΛΑΤΩΝ, *Κριτίας* 110e-111d

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Ο διάλογος* Κριτίας *ανήκει στα τελευταία έργα του Πλάτωνα (427-347 π.Χ.) και χρονολογείται στην πενταετία 360-355 π.Χ. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα μιλάει ο συνομιλητής του Σωκράτη Κριτίας (Αθηναίος πολιτικός και ποιητής), ο οποίος μεταφέρει αυτά που διηγήθηκαν κάποτε στον Σόλωνα οι ιερείς της Αιγύπτου σχετικά με όσα συνέβαιναν στην Αθήνα και την Αττική πριν από 9000 χρόνια.*

ΚΕΙΜΕΝΟ

110e Όσον αφορά στην ευφορία, το εδώ έδαφος ήτανε, λέει, ανώτερο από κάθε άλλο· γι' αυτό και η χώρα ήτανε τότε σε θέση να διατρέφει μεγάλη στρατιά που δεν ασχολείτο με γεωργικές δραστηριότητες. Αψευδής απόδειξη για την τότε ευφορία: Το σημερινό απομεινάρι από το έδαφος εκείνο μπορεί να συναγωνιστεί οποιοδήποτε τόπο ως προς το ότι εδώ ευδοκιμούν τα πάντα και συγχρόνως υπάρχει πλούσια καρποφορία και άφθονη τροφή για όλα τα ζώα. Τότε μάλιστα, πέρα από την ομορφιά της, η χώρα παρήγε τεράστιες ποσότητες από αυτά.

111 Πώς λοιπόν αυτό είναι τελικά πιστευτό και με ποια έννοια θα μπορούσαμε να
μιλήσουμε δικαίως για απομεινάρι του τότε εδάφους; Επειδή ολόκληρη η χώρα προ-
εξέχει από την υπόλοιπη ηπειρωτική χώρα σε μεγάλη απόσταση μέσα στη θάλασσα,
είναι σαν ακρωτήρι, ενώ η θάλασσα που τη βρέχει, πολύ κοντά στις ακτές είναι βα-
b θιά. Εγίνανε λοιπόν πολλοί και μεγάλοι κατακλυσμοί στα εννέα χιλιάδες χρόνια —
γιατί τόσα χρόνια πέρασαν από εκείνο τον καιρό έως σήμερα. Στη διάρκεια αυτών
των χρόνων και των γεγονότων, το μέρος του εδάφους που κατέβαινε από τις περιο-
χές που βρίσκονταν ψηλά δεν εσχημάτισε, όπως σε άλλα μέρη, κάποια αξιόλογη πρό-
σχωση, αλλά έπεφτε γύρω γύρω σε βάθος και εξαφανιζόταν. Έτσι έχουν απομείνει,
όπως στα μικρά νησιά, τα σημερινά σε σχέση με τα τότε σαν οστά ενός σώματος που
χτυπήθηκε από αρρώστια. Το χώμα που ήταν παχύ και μαλακό παρασύρθηκε γύρω
γύρω και απόμεινε μόνο το λεπτό στρώμα γης. Αντίθετα τότε, επειδή η χώρα ήταν
c ανέπαφη, και τα βουνά της ήταν λόφοι σκεπασμένοι με χώμα και οι (πετρώδεις εκτά-
σεις) που λέγονται σήμερα «πεδία του Φελλέα» ήταν γεμάτες παχύ χώμα και είχε στα
βουνά πολλά δάση, για τα οποία υπάρχουν ακόμα και σήμερα σαφείς ενδείξεις.
Συγκεκριμένα, σήμερα μερικά βουνά παρέχουν τροφή μόνο στις μέλισσες, δεν είναι
d όμως και τόσο πολύς χρόνος από τότε που κόβονταν εκεί δέντρα, που το ξύλο τους

ΣΧΟΛΙΑ

110e μεγάλη στρατιά: Εννοεί, στο πλαίσιο της διήγησης για τη μυθική Αθήνα, στρατό που είχε ως αποκλειστικό καθήκον τη φρούρηση της Αττικής.

εδώ ευδοκιμούν τα πάντα: Σε απόσπασμα του κωμικού ποιητή Αντιφάνη (4ος αι. π.Χ.) αναφέρονται ως μοναδικής σε ολόκληρη την οικουμένη ποιότητας προϊόντα της Αττικής τα εξής: μέλι, ψωμί, σύκα, πρόβατα, μαλλί, καρποί μυρτιάς, θυμάρι, σιτάρι, νερό.

111c «πεδία του Φελλέα»: Δεν γνωρίζουμε πώς προήλθε η ονομασία αυτή.

111d άφθονα νερά από πηγές και ποτάμια: Το νερό στην πραγματική Αθήνα της εποχής του Πλάτωνα ήταν λίγο.

ήταν κατάλληλο για στέγες κτηρίων, και μάλιστα πολύ μεγάλων —οι στέγες αυτές σώζονται ακόμη ακέραιες. Υπήρχαν και πολλά πανύψηλα ήμερα δέντρα, ενώ η χώρα παρείχε απέραντους βοσκότοπους για τα ζώα. Αξιοποιούσε επίσης και το νερό που έριχνε κάθε χρόνο ο Δίας· δεν το έχανε όπως τώρα, που χύνεται από την απογυμνωμένη γη στη θάλασσα, αλλά επειδή είχε πολύ χώμα και δεχόταν το νερό σ' αυτό —συγκρατώντας το χάρη στο λασπώδες στρώμα του εδάφους—, άφηνε το νερό που απορροφούσε από τα μέρη που βρίσκονταν ψηλά να τρέξει στα κοιλώματα και παρείχε παντού άφθονα νερά από πηγές και ποτάμια· εκεί που ήταν άλλοτε οι πηγές τους σώζονται ακόμα και σήμερα ιερά ως απόδειξη ότι όσα λέγονται τώρα γι' αυτήν είναι αληθινά.*

* Οι μεταφράσεις των κειμένων είναι του Θ. Κ. Στεφανόπουλου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να γράψετε σε δύο στήλες πώς ήταν η μυθική Αττική και πώς η Αττική της εποχής του Πλάτωνα, σύμφωνα με όσα αναφέρονται στο κείμενο.

2. Πώς «αποδεικνύεται» ότι η Αττική της εποχής του Πλάτωνα είναι απομεινάρι της πολύ πιο εύφορης και πολύ πιο πλούσιας μυθικής Αττικής, 9000 χρόνια πριν;

3. Να επισημάνετε ένα ζωτικής σημασίας στοιχείο, στο οποίο αποδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα ο Ξενοφών (*Κείμενο 1* του *Βιβλίου* σας), ενώ απουσιάζει εντελώς από το κείμενο του Πλάτωνα.

4. ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΑ (Φυτό ιδιαίτερα αγαπητό στις μέλισσες – το μέλι της Αττικής ήταν φημισμένο)

1 – – – – – –

2 – – – – – – –

3 – – – – – – –

4 – – – – – – –

5 – – – – – – – –

6 – – – – – – –

1. Παραστατική τέχνη που γεννήθηκε στην αρχαία Αθήνα. 2. Βουνό της Αττικής. 3. Περίφημο ήταν το πεντελικό. 4. Εξορυσσόταν στα μεταλλεία του Λαυρίου. 5. Στην Αθήνα έκανε το δυναμικό της ξεκίνημα (β' μισό 5ου αι. π.Χ.) και γνώρισε τη μέγιστη ακμή (4ος αι. π.Χ.). 6. Την εξέγερση αυτών των πόλεων την υποστήριξε ενεργά η Αθήνα.

2. – *Τα εξ εκάστης πόλεως ιδιώματα*

α. ΑΝΤΙΦΑΝΗΣ, *Άγνωστη κωμωδία* (απόσπ. 233)

ΤΟ ΒΙΟΣ – ΤΟ ΕΡΓΟ *Ο κωμικός ποιητής Αντιφάνης (τέλη 5ου αι.-περ. 330 π.Χ.) είναι ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της λεγόμενης Μέσης Κωμωδίας (περ. 400-325 π.Χ.). Υπήρξε ιδιαίτερα παραγωγικός. Από το έργο του σώζονται περισσότερα από 300 αποσπάσματα ποικίλου περιεχομένου.*

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Παρ' όλο που δεν γνωρίζουμε ούτε το έργο ούτε τα συμφραζόμενα από τα οποία προέρχεται το απόσπασμα, δεν είναι δύσκολο να καταλάβουμε το πλαίσιο στο οποίο παραπέμπουν οι σωζόμενοι στίχοι, αν κρίνουμε από τα χαρακτηριστικά προϊόντα («ιδιώματα») που αναφέρονται.*

β. ΚΛΥΤΟΣ, *Περί Μιλήτου* (490F2 = Αθήναιος 12,540 c)

ΤΟ ΒΙΟΣ – ΤΟ ΕΡΓΟ *Μαθητής του Αριστοτέλη από τη Μίλητο (4ος αι. π.Χ.). Είχε γράψει ένα έργο* Περί Μιλήτου *(2 βιβλία), το οποίο δεν σώζεται.*

γ. Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ, *Γνωρίσματα*

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ *Το ποίημα* Γνωρίσματα *γράφτηκε το 1895 και ανήκει στα λεγόμενα «Κρυμμένα». Πρόκειται για άτεχνο στιχούργημα, στο οποίο ο ποιητής μεταγράφει πιστότατα ένα χωρίο από τον συγγραφέα Ιμέριο (4ος αι. μ.Χ.). Μόνο η αναφορά στον πώγωνα των Ασσυρίων δεν υπάρχει στον Ιμέριο. Στη θέση του αναφέρεται ως γνώρισμα των Δελφών η δάφνη.*

ΚΕΙΜΕΝΟ (α)

Από την Ηλεία μάγειρας, από το Άργος καζάνι,
κρασί από τον Φλειούντα, κουβέρτες από την Κόρινθο,
ψάρια από τη Σικυώνα, από το Αίγιο αυλητρίδες,
τυρί Σικελικό
άρωμα από την Αθήνα, χέλια από τη Βοιωτία.

ΣΧΟΛΙΑ

2 **από τον Φλειούντα:** Πόλη της βόρειας Πελοποννήσου, κοντά στη Νεμέα.

3 **αυλητρίδες:** Γυναίκες που έπαιζαν αυλό και συχνά ψυχαγωγούσαν τους άντρες στα συμπόσιά τους.

4 Ο στίχος δεν σώζεται ολόκληρος.

ΚΕΙΜΕΝΟ (β)

Ο Κλύτος ο Αριστοτελικός στο σύγγραμμά του για την Μίλητο αναφέρει ότι ο τύραννος της Σάμου Πολυκράτης, λόγω της τάσης του για τη χλιδή, συγκέντρωνε από παντού όλα τα χαρακτηριστικά προϊόντα, σκυλιά από την Ήπειρο, κατσίκες από τη Σκύρο, πρόβατα από τη Μίλητο, χοιρινά από τη Σικελία.

ΣΧΟΛΙΑ

2 **Πολυκράτης:** Τύραννος της Σάμου (535-522 π.Χ.). Στις μέρες του η Σάμος έγινε μεγάλη ναυτική δύναμη. Το όνομά του συνδέεται με την κατασκευή μεγάλων έργων (ναός της Ήρας, λιμάνι, υδραγωγείο). Στην αυλή του προσείλκυε καλλιτέχνες και ποιητές.

4 **από τη Μίλητο:** Περίφημο ήταν το μαλλί της Μιλήτου.

ΚΕΙΜΕΝΟ (γ)

ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

Ἄλλων μὲν γὰρ ἄλλαι χῶραι καρπῶν τε καὶ τόκων
εὔφοροι· ἵππος δεικνύει τὸν Θετταλόν ...· καρπός δὲ
τῆσδε τῆς πόλεως λόγος καὶ ἄνθρωπος.

ΙΜΕΡΙΟΣ

Το γνώρισμά της έχει κάθε χώρα.
Ίδιον είναι Θεσσαλού ίπποι και ιππασία·
αναδεικνύει του πολέμου ώρα
τον Σπαρτιάτην· έχει η Μηδία

την τράπεζαν μετά των εδεσμάτων·
κόμη δεικνύει τους Κελτούς, τους Ασσυρίους πώγων.
Αι δε Αθήναι ως γνωρίσματά των
τον Άνθρωπον έχουσι και τον Λόγον.

Ερωτησεισ - Ασκησεισ - Δραστηριοτητεσ

1. **α)** Για καθένα από τα δύο πρώτα κείμενα (α, β) σημειώστε πάνω σε έναν χάρτη τον τόπο προέλευσης κάθε προϊόντος.

β) Από ποια ευρύτερη περιοχή προέρχονται τα αναφερόμενα στο πρώτο κείμενο χαρακτηριστικά προϊόντα; (Έχετε τη δυνατότητα να αγνοήσετε έναν από τους τόπους προέλευσης.)

γ) Δεν γνωρίζουμε πού κατέληγαν τα προϊόντα που αναφέρονται στο πρώτο κείμενο. Μήπως θα μπορούσαμε να αποκλείσουμε κάποιον ή κάποιους τόπους ως τόπους προορισμού;

2. Σε ποιο πλαίσιο παραπέμπουν τα χαρακτηριστικά προϊόντα του πρώτου κειμένου;

3. Τι το κοινό έχουν τα χαρακτηριστικά προϊόντα του δεύτερου κειμένου;

4. ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΑ (Βασιλιάς της Μακεδονίας για τον οποίο οι Αθηναίοι δεν είχαν την καλύτερη γνώμη.)

1 – – – – – – – –

2 – – – – – – – – – – –

3 – – – – –

4 – – – – – – – –

5 – – – – – – – –

6 – – – – – –

7 – – – – – – – – –

8 – – – – – – –

9 – – – – – – –

1. Μεγάλος Αθηναίος πολιτικός, σφοδρός πολέμιος του οποίου ήταν ο κωμικός ποιητής Έρμιππος. 2. Από εκεί προερχόταν το σκουμπρί που έφτανε στην Αθήνα. 3. Τόπος προέλευσης για τα ξερά σύκα. 4. Ο θεός που έφερε στην Αθήνα τα αγαθά που αναφέρονται στο *Κείμενο 2* του *Βιβλίου* σας. 5. Έτσι λέγονταν στην αρχαιότητα τα χαρακτηριστικά προϊόντα. 6. Από εκεί προερχόταν το σίλφιο. 7. Το χαρακτηριστικό προϊόν της Κρήτης. 8. Από εκεί προέρχονταν οι μισθοφόροι. 9. Από εκεί προέρχονταν τα χοιρινά.

3. – Κατά ιχθυοπωλών

α. ΞΕΝΑΡΧΟΣ, *Πορφύρα* (απόσπ. 7)

ΤΟ ΒΙΟΣ – ΤΟ ΕΡΓΟ *Ο Ξέναρχος ανήκει στους ποιητές της λεγόμενης Μέσης Κωμωδίας (περ. 400-325 π.Χ.). Από το έργο του σώζονται περίπου 15 αποσπάσματα, από τα οποία μόνο δύο έχουν έκταση μεγαλύτερη από 15 στίχους.*

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ Πορφύρα *ονομάζεται ένα κοχύλι που το χρησιμοποιούσαν για να βάφουν τα ρούχα πορφυρά. Ο τίτλος της κωμωδίας μπορεί να αναφέρεται σε κάποιο πορφυρό ένδυμα ή να είναι όνομα εταίρας. Στο απόσπασμα δίνεται ένα συγκεκριμένο παράδειγμα για την ασυναγώνιστη εφευρετικότητα των ιχθυοπωλών, που κάνουν τα πάντα για να ξεφύγουν από τον νόμο.*

β. ΑΛΕΞΙΣ, *Λέβης* (απόσπ. 131)

Για τον βίο και το έργο του Άλεξη βλ. Βιβλίο σας, *σελ. 39.*

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Ο λέβης είναι μεταλλικό ή πήλινο αγγείο μεγάλων διαστάσεων με κυκλικό στόμιο. Σε μια κωμωδία με αυτόν τον τίτλο, το δείπνο και ο μάγειρος πρέπει να έπαιζαν σημαντικό ρόλο. Στους συγκεκριμένους στίχους εγκωμιάζεται η νομοθετική παρέμβαση του Αριστόνικου σχετικά με τους ιχθυοπώλες.*

ΚΕΙΜΕΝΟ (α)

Οι ποιητές είναι φούμαρα. Δεν έχουν ίχνος πρωτοτυπίας.
Το μόνο που κάνουν όλοι τους είναι να γυρίζουν
τα ίδια και τα ίδια μια έτσι μια αλλιώς.
Αν πεις όμως για τους ιχθυοπώλες, δεν υπάρχει άλλη φάρα
πιο εφευρετική από αυτή ούτε πιο αδίσταχτη.
Παράδειγμα: Από τότε που δεν τους επιτρέπεται πλέον
να καταβρέχουν τα ψάρια —αυτό έχει απαγορευθεί δια νόμου—,
ένας τύπος που δεν έχει ιερό και όσιο,
βλέποντας τα ψάρια να στεγνώνουν,
έστησε εξεπίτηδες καυγά στην ψαραγορά.
Άρχισε να πέφτει ξύλο. Εκείνος, κάνοντας ότι δέχτηκε καίριο χτύπημα,
σωριάζεται χάμω και, παριστάνοντας τον λιποθυμισμένο,
έμενε πεσμένος ανάμεσα στα ψάρια. «Νερό, νερό»,
φωνάζει τότες ένας. Πάραυτα κάποιος από το σινάφι
αρπάζει ένα καταβρεχτήρι, ρίχνει δυο σταγόνες στο λιποθυμισμένο
και το υπόλοιπο το άδειασε πάνω στα ψάρια.
Ε, θα έλεγες ότι μόλις τα είχανε ψαρέψει.

Κειμενο (β)

Δεν υπήρξε μετά τον Σόλωνα νομοθέτης
ανώτερος από τον Αριστόνικο. Γιατί και για τα υπόλοιπα
έχει θεσπίσει ήδη πολλούς και πάσης φύσεως νόμους,
και τώρα εισηγείται ένα νέο νόμο μούρλια·
να μην πουλάνε πια οι ψαράδες καθιστοί τα ψάρια,
αλλά, ώσπου να ξεπουλήσουν, όρθιοι.
Τον επόμενο χρόνο θα προτείνει, λέει, να τα πουλάνε κρεμασμένοι.
Έτσι, θα διώχνουν πιο γρήγορα τους πελάτες,
όταν θα τα πουλάνε *από μηχανής*, όπως καλή ώρα οι θεοί.

ΣΧΟΛΙΑ

2 **τον Αριστόνικο:** Πολιτικός από τον Μαραθώνα (β′ μισό 4ου αι. π.Χ.). Ο Αριστόνικος εγκωμιάζεται και σε ένα άλλο απόσπασμα από το ίδιο έργο για μια δεύτερη ριζοσπαστική νομοθετική ρύθμιση σχετική με τους ιχθυοπώλες.

9 ***από μηχανής*:** *Μηχανή* ονομαζόταν ένας γερανός, πάνω στον οποίο εμφανίζονταν θεοί στο τέλος τραγωδιών, κυρίως του Ευριπίδη, για να δώσουν λύση —ή να υπογραμμίσουν το αδιέξοδο.

Ερωτησεις - Ασκησεις - Δραστηριοτητες

1. Πιστεύετε ότι οι τρεις νομοθετικές ρυθμίσεις που αναφέρονται στα δύο κείμενα (α, β) είναι επινοημένες από τους κωμικούς ποιητές ή ότι κάποια ή κάποιες από αυτές θα μπορούσαν να είναι ρυθμίσεις που ίσχυαν πραγματικά; Γενικότερα, θεωρείτε πιθανό να υπήρχαν σχετικές ρυθμίσεις για τη διακίνηση των ψαριών;
2. Ποιους ποιητές νομίζετε ότι πρέπει να εννοεί ο Ξέναρχος στο πρώτο κείμενο (α), όταν τους καταλογίζει έλλειψη πρωτοτυπίας, τους επικούς, τους τραγικούς ή τους κωμικούς; (Αν δυσκολεύεστε να απαντήσετε, ζητήστε προηγουμένως από τον καθηγητή σας να σας διαβάσει από την *Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*, που έχει εκδώσει ο ΟΕΔΒ, το *Κείμενο* 86, τόμ. Α′, σελ. 480-483.)
3. α) Να εντοπίσετε μία παρομοίωση που υπάρχει στο δεύτερο κείμενο (β) και μία στο *Κείμενο* 3α του *Βιβλίου* σας και να προσδιορίσετε από ποιον χώρο προέρχονται οι παρομοιώσεις.

   β) Με βάση τον χώρο από τον οποίο προέρχονται οι παρομοιώσεις, θα μπορούσαμε να βγάλουμε κάποιο συμπέρασμα για την απήχηση που ενδεχομένως είχε ο συγκεκριμένος χώρος;
4. ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΑ (Η αρχαία ελληνική λέξη που σημαίνει ‘ψάρι’.)

   1 _ _ _ _ _ _ _ _ _ _

   2 _ _ _ _

   3 _ _ _ _

   4 _ _ _ _ _ _

   5 _ _ _ _ _ _ _ _ _

   1. Αυτοί ήταν ιδιαιτέρως εφευρετικοί. 2. Εμείς λέμε ‘φαρμάκι’ (πολύ πικρό). Οι Αρχαίοι έλεγαν; 3. Εμφανίζονταν από μηχανής. 4. Ήταν οι τιμές για τα ψάρια στην αρχαία Αθήνα. 5. Αυτοί δικαιούνταν να έχουν παραπάνω έπαρση από τους άλλους.

4. – Γυναίκες στην Αθήνα των κλασικών χρόνων

α. ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ, *Μήδεια* 228-251

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Οι στίχοι προέρχονται από την τραγωδία του Ευριπίδη* Μήδεια, *που παίχτηκε το 431 π.Χ., τη χρονιά που ξέσπασε ο Πελοποννησιακός πόλεμος.*

Σύμφωνα με τον μύθο, η Μήδεια ήταν κόρη του Αιήτη, του βασιλιά της Κολχίδας, που την τοποθετούσαν οι αρχαίοι στη σημερινή Γεωργία. Όταν έφτασε εκεί ο Ιάσων για να πάρει το χρυσόμαλλο δέρας, η Μήδεια τον ερωτεύτηκε παράφορα, τον βοήθησε να εξασφαλίσει το δέρας, που το φρουρούσε ένας ακοίμητος δράκοντας (φίδι), θυσίασε για χάρη του τα πάντα και τον ακολούθησε στην Ιωλκό της Θεσσαλίας. Αργότερα ο Ιάσων και η Μήδεια αναγκάστηκαν να αφήσουν την Ιωλκό και να καταφύγουν στην Κόρινθο, όπου ζουν εξόριστοι μαζί με τους δυο γιους τους. Στην Κόρινθο ο Ιάσων εγκαταλείπει τη Μήδεια και τα παιδιά του, για να παντρευτεί την κόρη του Κρέοντα, του βασιλιά της Κορίνθου.

Η τραγωδία του Ευριπίδη έχει ως αφετηρία αυτή την κατάσταση και διαδραματίζεται στην Κόρινθο. Στην πάροδο του έργου —την ενότητα μετά τον πρόλογο στη διάρκεια της οποίας εισέρχεται ο χορός— ακούγονται από το εσωτερικό της σκηνής σπαρακτικές κραυγές και κατάρες της προδομένης Μήδειας. Στη συνέχεια εμφανίζεται στη σκηνή και απευθύνεται με ένα «μονόλογο» στις γυναίκες της Κορίνθου, που απαρτίζουν τον χορό. Από αυτόν τον «μονόλογο» προέρχονται οι στίχοι που θα μας απασχολήσουν. «Από όλα τα πλάσματα που έχουν πνοή και λογικό / οι γυναίκες είμαστε το πιο αξιολύπητο», *λέει η Μήδεια, που είναι γυναίκα και από πάνω ξένη («βάρβαρη»). Για να τεκμηριώσει αυτόν τον ισχυρισμό, παραθέτει συγκεκριμένα στοιχεία.*

Από τη μελέτη του κειμένου θα φανεί αν αυτά που λέγονται αφορούν στη μυθική εποχή, στην αθηναϊκή πραγματικότητα του πέμπτου αιώνα ή —ενδεχομένως— και στη δική μας πραγματικότητα.

β. ΛΥΣΙΑΣ, *Υπέρ του Ερατοσθένους φόνου απολογία* §§ 6-20

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Το κείμενο που ακολουθεί, όπως και το απόσπασμα από την* Μήδεια, *ανήκει, θα λέγαμε, στα κλασικά κείμενα για τη θέση της γυναίκας στην αρχαία Αθήνα. Είναι απόσπασμα από την απαράμιλλη* διήγηση[1] *δικανικού λόγου του Λυσία, που πρέπει να εκφωνήθηκε γύρω στο 400 π.Χ. ή λίγο μετά. Πρόκειται για την απολογία του Ευφίλητου, ενός άγνωστου κατά τα άλλα Αθηναίου, που κατηγορείται για τον φόνο του νεαρού Ερατοσθένη, ο οποίος είχε σχέσεις με τη γυναίκα του δράστη. Ο κατηγορούμενος δεν αρνείται ότι διέπραξε τον φόνο, υποστηρίζει όμως ότι η πράξη του ήταν σύννομη —η σχετική νομοθεσία επέτρεπε στον σύζυγο να σκοτώσει ατιμωρητί τον εραστή της γυναίκας του, τον* μοιχό, *όπως έλεγαν οι αρχαίοι, αν τον συνελάμβανε επ' αυτοφώρω, υπό τον όρο ότι δεν τον είχε παγιδεύσει.*[2] *Οι συγγενείς του θύματος ισχυρίζονταν, φαίνε-*

1. Ένας δικανικός λόγος αποτελείται κατά κανόνα από τέσσερα μέρη: το *προοίμιο*, τη *διήγηση*, την *απόδειξη* και τον *επίλογο*. Στη *διήγηση* το πρόσωπο που μιλάει εκθέτει —από τη δική του πάντα σκοπιά— πώς έγιναν τα πράγματα. Η *διήγηση* δεν αποτελεί αντικειμενική παρουσίαση των γεγονότων.
2. Ο νόμος, σε περίπτωση μοιχείας, υποχρέωνε τον σύζυγο να χωρίσει τη γυναίκα του —ειδάλλως έχανε τα πολιτικά του δικαιώματα— και απαγόρευε στη γυναίκα να φοράει στο εξής κοσμήματα και να εισέρχεται σε δημόσια ιερά. Εάν η γυναίκα έμπαινε σε δημόσιο ιερό, μπορούσε όποιος ήθελε να της κάνει οτιδήποτε πλην *θανάτου*.

ται, ότι ο δράστης είχε παγιδεύσει το θύμα και ότι συνεπώς η πράξη του δεν ήταν σύννομη. Δεν γνωρίζουμε ποια ήταν η έκβαση της δίκης.

Στο απόσπασμα που παραθέτουμε ο κατηγορούμενος εξιστορεί τι έγινε από τότε που παντρεύτηκε ως την ημέρα που έμαθε τι συνέβαινε στο σπίτι του. Στο πλαίσιο αυτής της εξιστόρησης δίνονται πολλές και ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τις γυναίκες στην Αθήνα της εποχής εκείνης.

γ. [ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ], *Κατά Ευέργου και Μνησιβούλου ψευδομαρτυρίων* §§ 55-60

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Το απόσπασμα προέρχεται από δικανικό λόγο που φέρεται ως έργο του Δημοσθένη, πιθανότατα όμως δεν έχει γραφτεί από τον μεγάλο ρήτορα.*

Οι πρωταγωνιστές της ιστορίας είναι από τη μια ο ανώνυμος κατήγορος —αυτός που εκφωνεί τον λόγο— και από την άλλη οι κατηγορούμενοι για ψευδομαρτυρία Εύεργος και ο γαμπρός του Μνησίβουλος. Πρωταγωνιστικό ρόλο είχε παίξει παλαιότερα και ο αδελφός του Εύεργου Θεόφημος, με τον οποίο ο κατήγορος είχε διαφορές από τότε που ο πρώτος είχε αρνηθεί να παραδώσει, ενώ ήταν υποχρεωμένος, μέρος από τον εξοπλισμό ενός πολεμικού πλοίου. Ακολούθησαν προστριβές, ακόμα και συμπλοκές, προσπάθειες για συμβιβασμό και δικαστικές διαμάχες με καταδίκες πότε του ενός και πότε του άλλου. Σε μια από τις δίκες ο σημερινός κατήγορος καταδικάστηκε σε πρόστιμο —για την κατάθεση στη δίκη εκείνη διώκονται για ψευδομαρτυρία οι κατηγορούμενοι στην παρούσα δίκη. Όταν ο κατήγορος καθυστέρησε να καταβάλει στον Θεόφημο το πρόστιμο, εκείνος, συνοδευόμενος από τους άλλους δύο (τον Εύεργο και τον Μνησίβουλο), πήγε εκεί που έμενε ο κατήγορος και του πήραν 50 πρόβατα μαζί με τον βοσκό και έναν ακόμα νεαρό δούλο. Στη συνέχεια προσπάθησαν να του πάρουν και τους δούλους που εργάζονταν στο κτήμα του, και όταν απέτυχαν, έκαναν «επιδρομή» στο σπίτι του, αφαίρεσαν την πόρτα που οδηγούσε στον κήπο και δεν δίστασαν να «εισβάλουν» στο σπίτι, παρά το γεγονός ότι ο κατήγορος, ο κύριος του οίκου, απουσίαζε και μέσα ήταν μόνο γυναίκες και παιδιά. Η συνέχεια, που είναι ενδιαφέρουσα για την αντίδραση των γυναικών, περιγράφεται στο απόσπασμα.

ΚΕΙΜΕΝΟ (α)

ΜΗΔΕΙΑ

Αυτός που ήταν για μένα τα πάντα —το ξέρω καλά—,
ο άντρας μου, αποδείχθηκε ο χειρότερος άντρας που υπάρχει.
Από όλα τα πλάσματα που έχουν πνοή και λογικό
οι γυναίκες είμαστε το πιο αξιολύπητο:
Εμείς πρέπει πρώτα-πρώτα, ξοδεύοντας του κόσμου τα χρήματα,
να αγοράσουμε σύζυγο και να τον κάνουμε κύριο του κορμιού μας.
Κακό το πρώτο, το δεύτερο πικρότερο κακό.

ΣΧΟΛΙΑ

232 του κόσμου τα χρήματα: Όσα λέγονται για την προίκα ισχύουν για την Αθήνα του 5ου αιώνα, όχι για την ηρωική εποχή, αφού τότε ο κανόνας ήταν να προσφέρει ο άντρας χρήματα στον πατέρα της νύφης.
Σε παραινέσεις προς ανύπαντρους άντρες συνιστάται συχνά να παντρεύονται τη γυναίκα και όχι την προίκα, επειδή η μεγάλη προίκα μετατρέπει τον ελεύθερο άντρα σε δούλο.

Και εδώ είναι ο αγώνας ο μέγιστος, αν θα μας βγει καλός
ή αν κακός· γιατί ο χωρισμός για τη γυναίκα είναι στίγμα,
ούτε μπορεί στον άντρα της να λέει «όχι».
Και όταν βρεθεί αντιμέτωπη με άλλα φερσίματα και άλλες συνήθειες,
καθώς δεν το έμαθε στο σπίτι της, πρέπει να είναι μάντης,
για να καταλάβει τι σόι θα είναι ο άντρας που θα μοιραστεί το κρεβάτι της.
Και αν βέβαια εμείς τα καταφέρνουμε άριστα
και ο άντρας ζει μαζί μας και σηκώνει τον ζυγό δίχως να δυσανασχετεί,
είναι ζωή ζηλεμένη· αν όχι, δεν μας μένει παρά ο θάνατος.
Ο άντρας όμως, αν βαρεθεί στο σπίτι,
βγαίνει έξω και η καρδιά του ξαλαφρώνει·
εμείς, είτε το θέλουμε είτε όχι, πρέπει να έχουμε καρφωμένο
το βλέμμα σε μια μόνο ψυχή. Λένε, βέβαια,
ότι εμείς ζούμε βίο ακίνδυνο μέσα στο σπίτι,
ενώ εκείνοι πολεμάνε με το δόρυ —λάθος!
Θα προτιμούσα να σταθώ τρεις φορές
πλάι στην ασπίδα παρά να γεννήσω μία.

ΣΧΟΛΙΑ

236 **ο χωρισμός:** Για τον χωρισμό οι αρχαίοι είχαν τρεις όρους: *απόπεμψις* (όταν ο άντρας χωρίζει τη γυναίκα), *απόλειψις* (όταν η γυναίκα εγκαταλείπει τον άντρα), *αφαίρεσις* (όταν ο *κύριος* χωρίζει τη γυναίκα από τον άντρα). Σε απόσπασμα του κωμικού ποιητή Αναξανδρίδη (4ος αιώνας), ένας πατέρας, που απευθύνεται στην κόρη του, λέει (απόσπ. 57): *Είναι δύσκολος, σου λέω, και ανηφορικός, παιδί μου, / ο δρόμος για να γυρίσει από τον άντρα της πίσω / στο σπίτι του πατέρα της η γυναίκα η κόσμια. / Αυτόν τον γυρισμό τον συνοδεύει ντροπή.*

247 **σε μια μόνο ψυχή:** Σε έναν άντρα.

Κείμενο (β)

6 Εγώ, Αθηναίοι, αφού πήρα την απόφαση να παντρευτώ και τελικά παντρεύτηκα, τον
πρώτο καιρό τηρούσα τέτοια στάση απέναντι στη γυναίκα μου, ώστε μήτε να τη δυσα-
ρεστώ μήτε όμως και να παραείναι ελεύθερη να κάνει ό,τι θέλει· την επιτηρούσα, όσο
ήταν δυνατό, και επαγρυπνούσα, όπως ήταν φυσικό. Από τότε όμως που γεννήθηκε το
παιδί, της είχα πλέον εμπιστοσύνη και της παρέδωσα ό,τι είχα και δεν είχα, επειδή πί-
7 στευα ότι το παιδί αποτελεί τον πιο ισχυρό δεσμό. Τον πρώτο καιρό λοιπόν, Αθηναίοι,
ήταν όντως η καλύτερη απ' όλες: ήταν νοικοκυρά φοβερή και μετρημένη στα έξοδα και
διαχειριζόταν τα πάντα με μέτρο. Όταν όμως είχα την ατυχία να χάσω τη μητέρα μου

ΣΧΟΛΙΑ

6 **επιτηρούσα:** Η επιτήρηση της γυναίκας, το *φυλάττειν*, όπως έλεγαν οι αρχαίοι, αποτελούσε υποχρέωση του *κυρίου* (πατέρα, συζύγου, αδελφού). «Τίποτα,» διαβάζουμε σε απόσπασμα που αποδίδεται στον Ευριπίδη και σε έναν κωμικό ποιητή, «ούτε τείχος ούτε χρήματα, δεν είναι τόσο δυσκολοφύλαχτο όσο η γυναίκα.»

7 **το παιδί:** Και στην αρχαιότητα πρέπει να υπήρχε η αντίληψη ότι το παιδί «δένει» το αντρόγυνο.

να χάσω τη μητέρα μου: Ο κατηγορούμενος, όταν αναφέρεται στην «αιτία για όλα τα δεινά που τον βρήκαν», ξεσπάει και δεν ολοκληρώνει τη φράση του.

8 —ο θάνατός της στάθηκε η αιτία για όλα τα δεινά που με βρήκαν. Συγκεκριμένα στην
κηδεία της συνόδεψε και η γυναίκα μου την νεκρή· εκεί την είδε ο άνθρωπος αυτός και
με τον καιρό την παρέσυρε. Παρακολουθούσε δηλαδή από τότε τη δούλα που πήγαινε
στην αγορά, έκανε μέσω αυτής προτάσεις στη γυναίκα μου και τελικά την κατέστρεψε.
9 Κατ' αρχάς, συμπολίτες, —είμαι, βλέπετε, υποχρεωμένος να σας διηγηθώ και αυτά—
έχω ένα σπιτάκι δίπατο, πάνω και κάτω όμοιο ως προς τον γυναικωνίτη και τον αν-
δρωνίτη. Όταν αποκτήσαμε το παιδί, η μητέρα του το θήλαζε· για να μην κινδυνεύει
λοιπόν κατεβαίνοντας τη σκάλα όποτε χρειαζόταν να το πλύνει, έμενα εγώ πάνω και
10 οι γυναίκες κάτω. Και είχαμε ήδη συνηθίσει τόσο, ώστε πολλές φορές η γυναίκα μου
έφευγε και πήγαινε να κοιμηθεί κάτω με το παιδί, για να το θηλάζει και να μην κλαίει.
Αυτά γίνονταν όπως σας τα λέω πολύν καιρό· και εγώ ποτέ δεν έβαλα κακό με τον
νου μου, αλλά με έδερνε τέτοια αφέλεια, ώστε νόμιζα πως η γυναίκα μου ήταν υπό-
δειγμα ηθικής στην πόλη.
11 Ο καιρός περνούσε, συμπολίτες, ώσπου κάποτε γύρισα από τα χτήματα χωρίς να με
περιμένουν. Μετά το δείπνο το παιδί έκλαιγε και είχε γκρίνια —το ενοχλούσε επίτηδες
η δούλα, για να αντιδρά έτσι· ο λόγος ήταν ότι βρισκόταν μέσα το συγκεκριμένο πρό-
12 σωπο· αργότερα έμαθα τα πάντα. Εγώ τότε έλεγα στη γυναίκα μου να κατεβεί κάτω
και να θηλάσει το παιδί, για να σταματήσει να κλαίει. Εκείνη στην αρχή δεν ήθελε —πε-
ριχαρής, υποτίθεται, που μ' έβλεπε στο σπίτι έπειτα από τόσον καιρό. Όταν όμως εγώ
άρχισα να εκνευρίζομαι και επέμενα να πάει, «για να ερωτοτροπείς», είπε, «του λόγου
13 σου εδώ με τη μικρή· και την άλλη φορά, όταν είχες μεθύσει, της επιτέθηκες.» Εγώ τότε
γελούσα· εκείνη σηκώνεται, κλείνει βγαίνοντας την πόρτα —αστειευόμενη δήθεν— και
κατεβάζει την αμπάρα. Εγώ, χωρίς να με προβληματίσει κάτι απ' αυτά και χωρίς να βά-
14 λω κακό με τον νου μου, κοιμήθηκα με ευχαρίστηση —είχα έρθει, είπα, από τα χτήμα-
τα. Την ώρα που έπαιρνε να ξημερώσει, ήρθε εκείνη και άνοιξε την πόρτα. Όταν τη
ρώτησα γιατί χτυπούσαν νυχτιάτικα οι πόρτες, έλεγε ότι έσβησε το λυχνάρι του παι-
διού και έπειτα έστειλε και πήρε φωτιά από τους γείτονες. Εγώ δεν μίλησα και πίστευα
ότι έτσι είχαν τα πράγματα. Μου φάνηκε όμως, συμπολίτες, ότι είχε βάλει ψιμύθιο στο
πρόσωπό της, ενώ ο αδελφός της δεν είχε ακόμα τριάντα ημέρες πεθαμένος. Ωστόσο,
ακόμα και τότε, χωρίς να πω τίποτα για το θέμα, βγήκα έξω και έφυγα αμίλητος.
15 Πέρασε από τότε καιρός, συμπολίτες, και εγώ είχα βαθιά μεσάνυχτα για το κακό
που με είχε βρει, ώσπου έρχεται και με συναντάει μια ηλικιωμένη δούλα· όπως έμαθα

ΣΧΟΛΙΑ

9 **το θήλαζε:** Δεν θήλαζαν όλες οι μητέρες τα παιδιά. Οι ευπορότερες οικογένειες προσλάμβαναν τροφούς.

12 **με τη μικρή:** Η «μικρή» (στο πρωτότυπο *παιδίσκη* = νεαρή δούλα) δεν ταυτίζεται με τη δούλα που προσέγγισε ο Ερατοσθένης (στο πρωτότυπο *θεράπαινα*).

13 **κατεβάζει την αμπάρα:** Σύμφωνα με άλλη ερμηνεία, γύρισε το (αρχαίο) κλειδί. Και στη μια και στην άλλη περίπτωση ο Ευφίλητος δεν μπορούσε να ανοίξει την πόρτα από μέσα.

14 **οι πόρτες:** Η πόρτα του σπιτιού και η πόρτα της αυλής.

ψιμύθιο: Το πιο διαδεδομένο γυναικείο καλλυντικό, με τη βοήθεια του οποίου οι γυναίκες εξασφάλιζαν την επιθυμητή λευκότητα του προσώπου.

τριάντα ημέρες: Τόσο διαρκούσε το πένθος στην Αθήνα.

εκ των υστέρων, την είχε στείλει κρυφά κάποια παντρεμένη με την οποία εκείνος δια-
τηρούσε σχέσεις· η γυναίκα αυτή πίστευε ότι την παραμελούσε, επειδή δεν πήγαινε
πλέον μαζί της όπως πρώτα, και έπνεε μένεα εναντίον του· έτσι, τον παρακολούθησε,
16 έως ότου ανακάλυψε ποιος ήταν ο λόγος. Αφού ήρθε λοιπόν και με συνάντησε η γερό-
ντισσα, που παραφύλαγε κοντά στο σπίτι μου, «Ευφίλητε», είπε, «μη φανταστείς πως
ήρθα να σε συναντήσω, επειδή μου αρέσει να αναμειγνύομαι στις υποθέσεις άλλων·
ήρθα γιατί ο άντρας που ατιμάζει τη γυναίκα σου και εσένα συμβαίνει να είναι εχθρός
μας. Εάν λοιπόν πιάσεις τη δούλα που πάει στην αγορά και σας υπηρετεί και την ανα-
κρίνεις υποβάλλοντάς την σε βασανιστήρια, θα μάθεις τα πάντα. Ο δράστης», είπε,
«είναι ο Ερατοσθένης από τον δήμο της Όης· και δεν έχει παρασύρει μόνο τη δική σου
γυναίκα, παρέσυρε και άλλες πολλές· το έχει, βλέπεις, επάγγελμα.» Αφού είπε αυτά,
17 συμπολίτες, εκείνη απομακρύνθηκε, ενώ εγώ αμέσως συγκλονίστηκα. Ένα ένα περνού-
σαν τα πάντα από τη σκέψη μου και ήμουν εξαιρετικά καχύποπτος· από τη μια συν-
δύαζα το γεγονός ότι με κλείδωσε στον κοιτώνα, από την άλλη θυμόμουν ότι εκείνη τη
νύχτα χτυπούσε η πόρτα του σπιτιού και της αυλής, κάτι που δεν είχε ξαναγίνει, και
ότι μου φάνηκε πως η γυναίκα μου είχε βάλει ψιμύθιο. Όλα αυτά περνούσαν ένα ένα
18 από τη σκέψη μου και ήμουν εξαιρετικά καχύποπτος. Πήγα έπειτα στο σπίτι μου και
ζήτησα από τη δούλα να με ακολουθήσει στην αγορά· αντ' αυτού την οδήγησα στο
σπίτι κάποιου γνωστού μου και άρχισα να της λέω ότι εγώ τα είχα μάθει όλα όσα συ-
νέβαιναν στο σπίτι μου· «εσύ λοιπόν», είπα, «έχεις να διαλέξεις ένα από τα δύο: ή να
σε μαστιγώσω και έπειτα να σε κατεβάσω στον μύλο και να μην έχει τελειωμό το μαρ-
τύριό σου αυτό, ή να πεις όλη την αλήθεια και όχι μόνο να μην πάθεις τίποτα απολύ-
19 τως, αλλά και να σε συγχωρήσω από πάνω για ό,τι έχεις κάνει ως τώρα. Μην πεις ψέ-
ματα, λέγε όλη την αλήθεια.» Εκείνη στην αρχή αρνιόταν· ας της έκανα, λέει, ό,τι ήθελε
—δεν είχε, υποτίθεται, ιδέα. Όταν όμως εγώ της ανέφερα το όνομα Ερατοσθένης και
είπα ότι αυτός επισκεπτόταν τη γυναίκα μου, τα έχασε, επειδή νόμισε ότι εγώ γνώριζα
20 λεπτομερώς τα πάντα. Τότε πλέον, αφού έπεσε στα γόνατά μου και έλαβε από εμένα
τη διαβεβαίωση ότι δεν πρόκειται να πάθει απολύτως τίποτα, ομολόγησε αρχικά πώς
την πλησίασε μετά την κηδεία, έπειτα πώς η ίδια με τα πολλά μετέφερε το μήνυμα και
πώς η γυναίκα μου με τον καιρό ενέδωσε και με ποιους και ποιους τρόπους δεχόταν
τις επισκέψεις και ότι στη γιορτή των Θεσμοφορίων, ενώ εγώ απουσίαζα στα χτήμα-
τα, η γυναίκα μου σηκώθηκε και πήγε στο ιερό με την μητέρα εκείνου. Τελικά διηγή-
θηκε λεπτομερώς και ό,τι άλλο είχε συμβεί.

ΣΧΟΛΙΑ

16 **βασανιστήρια:** Η μαρτυρία των δούλων στα δικαστήρια εθεωρείτο αξιόπιστη, μόνο εάν δινόταν έπειτα από βασανισμό.

Όη: Αττικός δήμος που βρισκόταν βόρεια από το Κορωπί.

18 **στον μύλο:** Η εργασία στον (χειροκίνητο) μύλο ήταν πολύ σκληρή. Αναφέρεται ως τιμωρία για δούλους και δούλες.

20 **στη γιορτή των Θεσμοφορίων:** Μεγάλη γιορτή προς τιμήν της Δήμητρας και της Περσεφόνης, στην οποία συμμετείχαν αποκλειστικά γυναίκες. Γιορταζόταν γύρω στα τέλη Οκτωβρίου.

ΚΕΙΜΕΝΟ (γ)

55 Εκτός από αυτά, άνδρες δικαστές, έτυχε να προγευματίζει η γυναίκα μου με τα παι-
διά στην αυλή. Μαζί της βρισκόταν και μια ηλικιωμένη γυναίκα που ήταν άλλοτε τρο-
φός μου, μια γυναίκα αφοσιωμένη και πιστή, στην οποία ο πατέρας μου είχε χαρίσει
την ελευθερία της. Μετά την απελευθέρωσή της, παντρεύτηκε κάποιον. Όταν εκείνος
56 πέθανε και αυτή ήταν γριά και δεν είχε ποιος να τη συντηρήσει, ξαναγύρισε στο σπί-
τι μου. Είχα λοιπόν την υποχρέωση να μην αφήσω να ζουν μέσα στην ένδεια ούτε η
γυναίκα που είχε υπάρξει τροφός μου ούτε κάποιος που είχε διατελέσει παιδαγωγός
μου. Συγχρόνως είχα αναλάβει τριήραρχος και ετοιμαζόμουν να αποπλεύσω και ήταν
για τον λόγο αυτό επιθυμία και της γυναίκας μου να αφήσω μαζί της στο σπίτι ένα
τέτοιο πρόσωπο εμπιστοσύνης. Ενώ λοιπόν προγευμάτιζαν στην αυλή, με το που εισ-
βάλλουν αυτοί και τις βρίσκουν μπροστά τους και άρχισαν να αρπάζουν τα πράγμα-
τα, οι άλλες δούλες —αυτές βρίσκονταν στον *πύργο*, όπου διαμένουν—, μόλις άκου-
57 σαν τις κραυγές, κλείνουν τον *πύργο*, και δεν μπήκαν βέβαια εκεί, έπαιρναν όμως τα
πράγματα από το υπόλοιπο σπίτι, παρά το γεγονός ότι η γυναίκα μου τους απαγό-
ρευε να μην τα αγγίξουν και τους έλεγε ότι είναι δικά της και ότι έχουν συνυπολογι-
στεί στην προίκα της και πρόσθετε: «Έχετε τα πενήντα πρόβατα και τον νεαρό δού-
λο και τον βοσκό, που αξίζουν παραπάνω από το ποσό που σας έχει επιδικαστεί»
—ένας γείτονας χτύπησε την πόρτα και τους ενημέρωσε σχετικά. Τους είπε ακόμη ότι
το ποσό που προοριζόταν γι' αυτούς έχει κατατεθεί στην τράπεζα —το τελευταίο το
είχε ακούσει από εμένα. «Αν περιμείνετε λίγο,» είπε, «ή αν κάποιος από σας τον
αναζητήσει, παίρνετε επιτόπου τα χρήματα και πηγαίνετε στην ευχή· αφήστε όμως τα
πράγματα και μην παίρνετε τίποτα από αυτά που ανήκουν σε εμένα, τη στιγμή μάλι-
58 στα που έχετε πάρει τόσα που καλύπτουν το ποσό που έχει επιδικαστεί.» Ενώ η γυ-
ναίκα μου τους τα έλεγε αυτά, όχι μόνο δεν σταμάτησαν, αλλά και όταν η τροφός,
μόλις τους είδε να έχουν μπει μέσα, πήρε το ποτήρι που ήταν δίπλα της και από το
οποίο έπινε και το έκρυψε στον κόρφο της, για να μην το πάρουν αυτοί, ο Θεόφημος
και ο παρών αδελφός του Εύεργος την πήραν είδηση και την κακοποίησαν τόσο για

ΣΧΟΛΙΑ

55 **να προγευματίζει:** Τα (κύρια) γεύματα των αρχαίων Αθηναίων ήταν δύο, το *άριστον* (πρωινό, πρόγευμα, κολατσιό) και το *δείπνον* (συνήθως λίγο πριν από τη δύση του ηλίου).

Μία από τις κωμωδίες του μεγάλου κωμικού ποιητή Μενάνδρου (τέλη 4ου/αρχές 3ου αιώνα) έχει τον τίτλο *Συναριστώσαι* («αυτές που προγευματίζουν μαζί»). Η συγκεκριμένη σκηνή μάλιστα έχει αποτυπωθεί σε ψηφιδωτό δάπεδο που είναι διακοσμημένο με σκηνές από έργα του Μενάνδρου.

56 **παιδαγωγός:** Για το περιεχόμενο του όρου «παιδαγωγός» βλ. *Βιβλίο* σας, σελ. 50. Δεν είναι σαφές ποιος είναι ο *παιδαγωγός* που αναφέρεται εδώ κάπως απροσδόκητα.

Οι τροφοί και οι *παιδαγωγοί* αρκετές φορές εμφανίζονται στην τραγωδία. Δείτε για παράδειγμα τον Παιδαγωγό στην *Ηλέκτρα* του Σοφοκλή ή την Τροφό και τον Παιδαγωγό στη *Μήδεια* του Ευριπίδη.

τριήραρχος: Η τριηραρχία ήταν μία από τις λεγόμενες *λειτουργίες* (βλ. *Βιβλίο* σας, σελ. 95), και μάλιστα η δαπανηρότερη. Ο τριήραρχος είχε την υποχρέωση να καλύπτει για ένα χρόνο τη δαπάνη για μια τριήρη (πολεμικό πλοίο με τρεις σειρές κουπιά, το καύχημα της θαλασσοκράτειρας Αθήνας).

πύργο: Μέρος του σπιτιού, ίσως στον όροφο, όπου ζούσαν και εργάζονταν οι γυναίκες.

59 να καταφέρουν να της αποσπάσουν το ποτήρι, ώστε καταματώθηκαν τα χέρια της
στο μπράτσο και στον καρπό, καθώς αυτοί, για να καταφέρουν να της αποσπάσουν
το ποτήρι, της γύριζαν πίσω τα χέρια και την τραβολογούσαν, ενώ είχε εκδορές στον
τράχηλο, καθώς την έσφιγγαν στον λαιμό, και ήταν μελανιασμένο το στήθος της.
Έφτασαν μάλιστα σε τέτοιο σημείο βαναυσότητας, ώστε, ώσπου να καταφέρουν να
της αφαιρέσουν από τον κόρφο το ποτήρι, δεν σταμάτησαν να σφίγγουν τη γερόντισ-
60 σα στον λαιμό και να τη χτυπούν. Ακούγοντας τις κραυγές οι δούλοι των γειτόνων
μου και βλέποντας το σπίτι μου να λεηλατείται, άλλοι καλούσαν από τις στέγες των
σπιτιών τους τους διερχόμενους, ενώ κάποιοι άλλοι πήγαν στον άλλο δρόμο και όταν
είδαν τον Αγνόφιλο που περνούσε, του ζήτησαν να τρέξει. Όταν ήρθε ο Αγνόφιλος,
που τον κάλεσε ο δούλος του Ανθεμίωνα, που είναι γείτονάς μου, δεν μπήκε βέβαια
στο σπίτι (γιατί δεν θεωρούσε ότι είχε το δικαίωμα, τη στιγμή που δεν ήταν παρών
ο *κύριος* του σπιτιού), παραμένοντας όμως στον χώρο του Ανθεμίωνα, έβλεπε και τα
πράγματα να μεταφέρονται έξω και τον Εύεργο και τον Θεόφημο να βγαίνουν από
το σπίτι μου.

Ερωτησεισ - Ασκησεισ - Δραστηριοτητεσ

1. Σε ποια σημεία εστιάζει την κριτική της η Μήδεια, όταν μιλάει για τη μειονεκτική θέση των γυναικών;

2. Με βάση όσα αναφέρει η Μήδεια, ποια πρέπει να ήταν, για τις αντιλήψεις των αρχαίων, η «αποστολή» (κύριο έργο) του άντρα και ποια της γυναίκας;

3. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι, για τις αντιλήψεις της εποχής εκείνης, η στάση που ισχυρίζεται ότι κρατούσε ο κατηγορούμενος απέναντι στη γυναίκα του (§ 6) πρέπει να ήταν η αναμενόμενη για τον «σωστό» σύζυγο; (Μην ξεχνάτε πού και για ποιον λόγο ο Ευφίλητος λέει όλα αυτά που λέει.)

4. Όσα λέγονται από τη γυναίκα του Ευφίλητου για την «επίθεσή» του στη μικρή (νεαρή δούλη) μήπως θα μπορούσαν να λειτουργήσουν στο δικαστήριο εις βάρος του κατηγορούμενου;

5. Ο κατήγορος στο τρίτο κείμενο (γ) πρέπει να ήταν εύπορος. Από ποια στοιχεία συνάγεται αυτό;

6. ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΑ (Μερικοί τον θεωρούν κορυφαία στιγμή στη ζωή μιας γυναίκας).

1 – – – – – – –

2 – – – – – – – – – –

3 – – – – –

4 – – – – –

5 – – – – –

1. Κύριο γυναικείο όνομα και δραστηριότητα με την οποία δεν ασχολούνταν οι γυναίκες στην αρχαιότητα. 2. Τέτοιες διοργανώσεις, από τις οποίες αποκλείονταν οι γυναίκες στην αρχαία Αθήνα, μπορεί να είναι τοπικές, πανελλήνιες, πανευρωπαϊκές ή παγκόσμιες. 3. Η επεξεργασία του ήταν βασική απασχόληση των γυναικών στην αρχαιότητα. 4. Ο χώρος των γυναικών στην αρχαία Αθήνα. 5. Αυτή είναι, λένε, χρυσός. (Οι αρχαίοι έλεγαν ότι είναι στολίδι για τη γυναίκα.)

5. – Διαζύγιο με το ζόρι

ΑΝΩΝΥΜΟΣ, Άγνωστη κωμωδία (απόσπ. 1000)

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Το απόσπασμα παραδίδεται σε πάπυρο που χρονολογείται γύρω στα μέσα του 2ου αι. π.Χ. Το έργο από το οποίο προέρχεται ανήκει στη λεγόμενη Νέα Κωμωδία, δηλ. στην κωμωδία που γράφεται από τα τέλη του 4ου αι. π.Χ. και έπειτα —κορυφαίος εκπρόσωπος ο Μένανδρος. Ιδιαίτερα αγαπητό θέμα στη Νέα Κωμωδία είναι ο έρωτας και ο γάμος μετ' εμποδίων.*

Οι 44 σωζόμενοι στίχοι είναι ο (ασυνήθιστα μακρός για κωμωδία) λόγος μιας νεαρής γυναίκας που προσπαθεί να μεταπείσει τον πατέρα της, ο οποίος θέλει να τη χωρίσει από τον άντρα της, επειδή εκείνος έχασε ό,τι είχε και είναι φτωχός.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Αυτά που λέω εγώ, πατέρα, έπρεπε βέβαια
να τα λες εσύ. Γιατί είναι λογικό να έχεις εσύ
περισσότερο μυαλό από ό,τι εγώ και να μιλάς όπου χρειάζεται.
Από τη στιγμή όμως που δεν το έπραξες, κατ' ανάγκην
δεν απομένει ίσως παρά να πω εγώ η ίδια αυτό που είναι δίκαιο.
Αν εκείνος έχει διαπράξει κάποιο σοβαρότερο αδίκημα,
δεν είμαι εγώ το πρόσωπο που θα τον τιμωρήσει γι' αυτό.
Αν πάλι έχει κάνει κάτι εις βάρος μου, έπρεπε να το έχω αντιληφθεί.
Ενδεχομένως ίσως το αγνοώ, επειδή εγώ δεν έχω το μυαλό·
δεν αντιλέγω. Ωστόσο, πατέρα,
αν η γυναίκα δεν έχει τη νοημοσύνη να κρίνει τα υπόλοιπα,
για τα ζητήματα που την αφορούν ίσως την έχει.
Ας γίνει αυτό που θέλεις. Εδώ πού με αδικεί; Πες μου.
Υπάρχει ένας νόμος που ισχύει για τον άντρα και για τη γυναίκα:
Εκείνος να αγαπάει δια βίου τη γυναίκα που έχει,
και αυτή να κάνει ό,τι ευχαριστεί τον άντρα της.
Εκείνος μου φέρθηκε όπως περίμενα να μου φερθεί
και ό,τι ευχαριστεί αυτόν ευχαριστεί κι εμένα, πατέρα.
Ναι, είναι καλός μαζί μου, έχασε όμως την περιουσία του.
Και εσύ με παντρεύεις τώρα με έναν άντρα, όπως λες, πλούσιο,
για να μην υποφέρω όλη μου τη ζωή.
Και πού υπάρχουν, πατέρα, τόσα χρήματα
που αν τα έχω, θα μου δώσουν μεγαλύτερη χαρά από ό,τι ο άντρας;
Ή πώς είναι δίκαιο ή πρέπον
να μοιραστώ μαζί του τα καλά που είχε,
αλλά να μην μοιραστώ την πενία του;

ΣΧΟΛΙΑ

6 **εκείνος:** Εννοεί τον άντρα της.

Για πες μου, αν ο άντρας που είναι να με πάρει τώρα,
(ο μη γένοιτο, αγαπημένε μου Δία —και δεν θα γίνει ποτέ,
πάντως όχι με τη θέλησή μου και όχι ενόσω θα έχω τις δυνάμεις μου)
αν, λέω, χάσει και αυτός την περιουσία του,
θα με δώσεις σε άλλον άντρα; Και αν τη χάσει
και εκείνος, σε άλλον; Έως πότε θα δοκιμάζεις
την τύχη, πατέρα, πάνω στη ζωή τη δική μου;
Όταν εγώ ήμουνα κορίτσι, τότε είχες την υποχρέωση
να βρεις έναν άντρα να με δώσεις· η επιλογή ήτανε τότε δική σου.
Άπαξ όμως και με έδωσες, από εκεί κι έπειτα
είναι δική μου ευθύνη, πατέρα, να αντιμετωπίσω το ζήτημα,
και δικαίως. Γιατί αν κρίνω όχι σωστά,
θα βλάψω τη ζωή τη δική μου.
Έτσι είναι. Γι' αυτό μη με χωρίσεις, για τ' όνομα της Εστίας,
από τον άντρα με τον οποίο με πάντρεψες.
Η χάρη που σου ζητάω είναι και δίκαιη
και ανθρώπινη, πατέρα. Αν αρνηθείς, εσύ θα κάνεις με τη βία
αυτό που θέλεις, κι εγώ θα προσπαθήσω
να σηκώσω τη μοίρα μου όχι αναξιοπρεπώς.

Ερωτησεισ - Ασκησεισ - Δραστηριοτητεσ

1. α) Με ποιο σκεπτικό, σύμφωνα με όσα λέει η κόρη, ο πατέρας της θέλει να τη χωρίσει από τον άντρα με τον οποίο ο ίδιος την είχε παντρέψει; β) Ποια είναι τα αντεπιχειρήματα της κόρης;

2. Θα μπορούσε η κόρη να προβάλει τα επιχειρήματά της ενώπιον ενός αθηναϊκού δικαστηρίου;

3. Ας υποθέσουμε ότι ένας άνθρωπος του θεάτρου θέλει να παίξει το απόσπασμα του *Τετραδίου*, ακολουθώντας όσο γίνεται πιο πιστά τις ενδείξεις του ίδιου του κειμένου, και σας ζητάει να τον βοηθήσετε. Διαβάζοντας μόνος του το κείμενο, υπογράμμισε α) τις δύο αποστροφές στους θεούς (στ. 27, 39), β) αλλεπάλληλες ερωτήσεις και γ) την ασυνήθιστα συχνή επανάληψη της προσφώνησης «πατέρα», κυρίως μετά τον στ. 18. Προσπαθήστε να εξηγήσετε (γραπτώς) τι μπορεί να σημαίνουν τα ευρήματά του, προκειμένου να τον βοηθήσετε, ώστε να επιλέξει τελικά τον σωστό «τόνο» για την εκφορά του λόγου.

4. ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΑ (Αυτό δεν το ανέφεραν στα αθηναϊκά δικαστήρια, εκτός και αν επρόκειτο για ειδικές κατηγορίες γυναικών.)

1 – – – – –
2 – – – – – – –
3 – – – – – –
4 – – –
5 – – – – – – – – –

1. Όσο σημαντικότερο το ιερό στο οποίο δίνεται, τόσο βαρύτερος. 2. Δάνεια υψηλού κινδύνου. 3. Γι' αυτά τα παιδιά οριζόταν επίτροπος. 4. Νομισματική μονάδα. 5. Μια τέτοια χάρη ζητάει από τον πατέρα της η γυναίκα που μιλάει στο κείμενο του *Τετραδίου*.

6. – Η εταίρα που ατύχησε

ΦΟΙΝΙΚΙΔΗΣ, Άγνωστη κωμωδία (απόσπ. 11)

ΟΒΙΟΣ – ΤΟ ΕΡΓΟ *Ο Φοινικίδης είναι κωμικός ποιητής που ανήκει στη λεγόμενη Νέα Κωμωδία. Από επιγραφές ξέρουμε ότι συμμετείχε σε δραματικούς αγώνες τις πρώτες δεκαετίες του 3ου αι. π.Χ. και ότι είχε κερδίσει δύο νίκες στα Μεγάλα Διονύσια. Από το έργο του σώζονται όλα κι όλα πέντε αποσπάσματα.*

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Το πρόσωπο που μιλάει είναι μια εταίρα που απευθύνεται ή σε μια θεραπαινίδα (δούλα) ή σε άλλη εταίρα και δηλώνει αποφασισμένη να εγκαταλείψει το «επάγγελμα», έπειτα από αλλεπάλληλες δυσάρεστες εμπειρίες που είχε και που τις περιγράφει με λεπτομέρειες.*

ΚΕΙΜΕΝΟ

Μα την Αφροδίτη, δεν αντέχω άλλο, Πυθιάς, το εταιριλίκι.
Να μου λείπει. Δε θέλω κουβέντα.
Απέτυχα. Δεν είναι για μένα. Θέλω να σταματήσω.
Όταν πρωτοξεκίνησα, τα έφτιαξα με έναν στρατιωτικό.
Συνεχώς ο τύπος μού διηγιότανε τις μάχες
και την ώρα που τα διηγιόταν, έδειχνε συγχρόνως και τα τραύματα,
αλλά στο σπίτι δεν έφερνε τίποτα. Έπαιρνε, είπε,
από τον βασιλέα μια δωρεά. Μια ζωή αυτά έλεγε.
Γι' αυτή λοιπόν την περί ης ο λόγος δωρεά
ένα χρόνο με είχε ο μπάσταρδος στο δωρεάν.
Τον παράτησα, πιάνω έναν άλλο,
έναν γιατρό. Αυτός έφερνε στο σπίτι κόσμο και κόσμο,
έκανε επεμβάσεις, καυτηριασμούς, ήτανε μπατίρης και δήμιος.
Του λόγου του αποδείχθηκε πιο επικίνδυνος από τον πρώτο.
Εκείνος με παραμύθιαζε, αυτός εδώ τους πέθαινε.
Ο τρίτος που έφερε στη ζωή μου η τύχη ήταν ένας φιλόσοφος,

ΣΧΟΛΙΑ

1 **Πυθιάς:** Δεν ξέρουμε αν είναι δούλα ή (πιθανότερο) εταίρα.

4 **στρατιωτικό:** Και ο στρατιωτικός και ο γιατρός και ο φιλόσοφος, όπως άλλωστε και η εταίρα, είναι τυπικοί χαρακτήρες της Μέσης και της Νέας Κωμωδίας, κυρίως από τα μέσα του 4ου αι. π.Χ. και έπειτα.

8 **βασιλέα:** Δεν προσδιορίζεται ακριβέστερα για ποιον βασιλέα πρόκειται.

δωρεά: Κάποιο δώρο ή ποσό.

13 **επεμβάσεις, καυτηριασμούς:** Δύο σημαντικές, αλλά και πολύ επώδυνες και επικίνδυνες, ιατρικές πράξεις.

ένας με γενειάδα και τριμμένο ιμάτιο και θεωρία.
Εδώ την πάτησα για τα καλά.
Δεν έδινε απολύτως τίποτα. Αν του ζήταες κάτι,
το χρήμα, έλεγε, δεν είναι καλό πράγμα. Σύμφωνοι, είναι κακό.
Γι' αυτό δώσ' το σε εμένα, πέταξέ μου το. Πού να πειστεί!

ΣΧΟΛΙΑ

17 τριμμένο ιμάτιο (αρχ. *τρίβων*)**:** Χαρακτηριστικό ένδυμα των φιλοσόφων.

19 Αν ... κάτι: Αποδίδουμε κατά προσέγγιση. Είναι αβέβαιο τι ακριβώς έγραψε ο αρχαίος κωμικός.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να συγκρίνετε το κείμενο του *Τετραδίου* με το κείμενο του *Βιβλίου* σας και να επισημάνετε τις ομοιότητες και τις διαφορές.
2. Η σειρά με την οποία αναφέρονται οι τρεις εραστές της εταίρας είναι τυχαία ή υπακούει σε κάποια λογική;
3. Αν κρίνουμε με βάση όσα διαβάζουμε στο απόσπασμα αυτό, ποιο ήταν για καθέναν από τους τρεις το χαρακτηριστικό για το οποίο τον διακωμωδούσαν;

4. ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΑ (Αυτό ενδιέφερε τις εταίρες.)

1 – – – – – – –
2 – – – – – – – – –
3 – – – – – – – – –
4 – – – – –
5 – – – – – – –
6 – – – – – – – –

1. Σε αυτό το δραματικό είδος διαμορφώθηκε ο χαρακτήρας της εταίρας. 2. Οι εταίρες άλλοτε ήταν δούλες, και άλλοτε ———. 3. Τέτοιους γλουτούς πρόσθεταν κάτω από τα φορέματα. 4. Αυτή (θα) την έπαιρνε από τον βασιλέα. 5. Βασικό προσόν της εταίρας. 6. Σε αυτά συμμετείχαν οι εταίρες, όχι όμως οι σύζυγοι των ανδρών.

7. – Ο αφηρημένος

ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ, *Χαρακτήρες* (14)*: Αναίσθητος*

Για τα σχετικά με τον βίο του Θεόφραστου και τους «Χαρακτήρες» γενικά δείτε το Βιβλίο σας, *σελ. 43.*

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Ο χαρακτήρας του αφηρημένου δεν είναι διάσημος όπως ο άγροικος, το κείμενο ωστόσο του Θεόφραστου περιέχει ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες.*

ΚΕΙΜΕΝΟ

1 Την αφηρημάδα θα την ορίζαμε ως νωθρότητα του νου στα λόγια και στα έργα. Ιδού
2 τι άνθρωπος είναι ο αφηρημένος· κάνει ένα λογαριασμό με τις ψηφίδες, βγάζει το σύνο-
3 λο και ρωτάει τον διπλανό του: «Πόσο κάνει;» Είναι κατηγορούμενος και ενώ είναι να
4 εκδικαστεί η υπόθεσή του, ξεχνιέται και πάει στα χτήματα. Πηγαίνει στο θέατρο και
5 στο τέλος μένει να κοιμάται μόνος στο άδειο θέατρο. Έχει παραφάει, σηκώνεται τη
νύχτα για την ανάγκη του και τον δαγκώνει ο σκύλος του γείτονα. Παίρνει κάτι, το
6 βάζει ο ίδιος κάπου και ύστερα το ψάχνει και δεν μπορεί να το βρει. Όταν κάποιος
7 του ανακοινώνει ότι πέθανε ένας φίλος του, για να παρευρεθεί στην κηδεία, παίρνει
όψη περίλυπου, βουρκώνει και λέει: «Η ώρα η καλή».
8 Είναι επίσης ικανός, όταν του επιστρέφουν χρήματα που του οφείλουν, να πάρει μαζί
9 του μάρτυρες. Το καταχείμωνο τα βάζει με τον δούλο του, επειδή δεν του αγόρασε
10 αγγούρια. Υποχρεώνει τα παιδιά του να παλεύουν και να τρέχουν και τα εξουθενώνει.
11 Στο χτήμα μαγειρεύει ο ίδιος φακή, ρίχνει δυό φορές αλάτι στο τσουκάλι και την κάνει
12 να μην τρώγεται. Όταν βρέχει ο Δίας, λέει: «Τι ωραία που μυρίζουν τα αστέρια», όταν
όλοι οι άλλοι λένε: «η γη». Όταν κάποιος του λέει: «Πόσοι νεκροί νομίζεις ότι έχουν
13 βγει από την Ιερή πύλη;», του απαντά: «Τόσοι όσους μακάρι να έχουμε εσύ και εγώ.»

ΣΧΟΛΙΑ

2 **ψηφίδες:** Λιθαράκια που τα χρησιμοποιούσαν για να κάνουν ευκολότερα αριθμητικές πράξεις, μετακινώντας τα πάνω σε μια ξύλινη επιφάνεια χωρισμένη σε κάθετες στήλες, οι οποίες, από αριστερά προς τα δεξιά, αντιστοιχούσαν σε μονάδες, δεκάδες, εκατοντάδες.

4 **στο θέατρο:** Οι παραστάσεις τότε δίνονταν την ημέρα.

5 **για την ανάγκη του:** Έβγαινε έξω από το σπίτι.

8 **μάρτυρες:** Μάρτυρες χρειάζεται κάποιος όταν δανείζει, όχι όταν του επιστρέφουν τα οφειλόμενα.

9 **το καταχείμωνο:** Τα αγγούρια γίνονται το καλοκαίρι.

11 **φακή:** Φαγητό των φτωχών.

12 Δεν είναι βέβαιο τι ακριβώς έγραψε ο Θεόφραστος σ' αυτή την παράγραφο.

13 **Ιερή πύλη:** Πύλη από την οποία γινόταν η εκφορά των νεκρών προς το νεκροταφείο.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Διαβάστε παράλληλα τα δύο κείμενα (*Ο «χωριάτης»*, *Ο αφηρημένος*) και καταγράψτε τα σημεία επαφής (ομοιότητες) και τα σημεία απόκλισης (διαφορές).

2. α) Πού διαδραματίζονται οι σκηνές που περιγράφονται στον *Αφηρημένο*; (Όπου δεν προσδιορίζεται με σαφήνεια ο τόπος, μπορείτε, με βάση τα συμφραζόμενα, να γράψετε τι θεωρείτε πιθανό ή, αν αυτό δεν είναι δυνατό, να γράψετε απλώς: δεν προσδιορίζεται.) β) Ποιες από τις λεπτομέρειες που αναφέρονται είναι, κατά τη γνώμη σας, οι πιο επιτυχημένες;

3. Εκτός από τον ίδιο τον αφηρημένο, ποια άλλα πρόσωπα εμπλέκονται, αναφέρονται ρητά ή προϋποτίθενται; (Μην παραλείψετε στην απάντησή σας να προσδιορίσετε το φύλο των προσώπων, την ηλικία και το αν είναι ελεύθεροι ή δούλοι.)

4. ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΑ (Είναι και οι δύο πρωταγωνιστές [ο «χωριάτης», ο αφηρημένος] —όπως και όλοι οι πρωταγωνιστές των *Χαρακτήρων*.)

1 – – – – – – – – –

2 – – – – – –

3 – – – – –

4 – – – – – – – – – – –

5 – – – – – – – –

6 – – – – – – – – – – –

1. Είναι οι ανθρώπινοι τύποι που σκιαγραφούνται στους *Χαρακτήρες*. 2. Τους έβγαζαν από την Ιερή πύλη (ονομαστική). 3. Τα πρόσωπα, που περιγράφονται στους *Χαρακτήρες* δεν είναι χαρακτήρες (με τη σημερινή έννοια), αλλά; 4. Είναι ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται οι ανθρώπινοι τύποι στους *Χαρακτήρες*. 5. Με τέτοια διάθεση παρουσιάζονται οι πρωταγωνιστές στους *Χαρακτήρες*. 6. Κάθε ένα από τα κείμενα του Θεόφραστου αποτελείται από τον σύντομο εισαγωγικό ορισμό και χαρακτηριστικά ————.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. *(Κείμενο 1)* Με ποιον σύγχρονο όρο θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε το φαινόμενο που περιγράφει ο Πλάτων στις παραγράφους 111b και 111d; Να αναφέρετε μια-δυο αιτίες που ευθύνονται για το φαινόμενο αυτό και να επισημάνετε τις κυριότερες συνέπειές του για το περιβάλλον στην εποχή μας.

2. *(Κείμενο 1)* Δύο Αθηναίοι φίλοι, ο Μενέξενος και ο Ξάνθιππος, πανευτυχείς που είχαν γυρίσει σώοι από την τελευταία εκστρατεία εναντίον των Βοιωτών, αποφάσισαν να βγουν ενα βράδυ για φαγητό και να το γιορτάσουν. Πήγαν λοιπόν στο φημισμένο εστιατόριο του συνδημότη τους Δημοτέλη, που βρισκόταν κοντά στον ναό του Ηφαίστου στο Θησείο, και χωρίς χρονοτριβή παρήγγειλαν σαλάτα (αγγούρι, τομάτα), μία κολοκυθάκια τηγανητά, μία τυροπιττάκια και ένα καραφάκι ούζο για το ξεκίνημα. Για κύριο πιάτο ο Μενέξενος παρήγγειλε χοιρινό ψητό με ρύζι και πατάτες τηγανητές, και ο Ξάνθιππος, που του άρεσαν τα εξωτικά πράγματα, λαγό με κυδώνια και μανταρίνια. Παρήγγειλαν και ένα κιλό κρασί. Όταν ήρθε η ώρα του φρούτου, ο Μενέξενος διάλεξε μήλο και αχλάδι, και ο Ξάνθιππος πορτοκάλι.

   Να αναφέρετε τρία από τα πράγματα που παρήγγειλαν τα οποία δεν υπήρχαν στην αρχαία Αθήνα.

3. Το *Κείμενο* 2 του *Βιβλίου* σας και το κείμενο 2α του *Τετραδίου* είναι αποσπάσματα από κωμωδίες, ανάμεσα στα οποία υπάρχουν ομοιότητες αλλά και διαφορές. Να επισημάνετε τις κυριότερες διαφορές (πλαίσιο, ποικιλία χαρακτηριστικών προϊόντων, επικαιρότητα, βαθμός κωμικότητας, ονομαστικές αναφορές κ.ο.κ.).

4. *(Κείμενα 2α, β, γ)* Να συγκρίνετε το ποίημα του Καβάφη με καθένα από τα άλλα δύο κείμενα (α, β) και να επισημάνετε τις διαφορές. Για να διευκολυνθείτε, σκεφτείτε για ποιον λόγο αναφέρει καθένας από τους τρεις συγγραφείς ή ποιητές τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά προϊόντα, προσέξτε τον τόπο προέλευσης και την ομοιογένεια των προϊόντων αυτών, τη σειρά με την οποία αναφέρονται κ.ά.

5. *(Κείμενα 3α, β)* Με βάση τα σχετικά κείμενα του *Βιβλίου* σας και του *Τετραδίου* σας, για ποια πράγματα κατηγορούσαν τους ιχθυοπώλες στην Αρχαιότητα; Ποιες είναι σήμερα οι πιο συνηθισμένες κατηγορίες εναντίον των ιχθυοπωλών;

6. *(Κείμενο 4α)* Διαβάστε παράλληλα το απόσπασμα από τη *Μήδεια* και το παρακάτω απόσπασμα (αρ. 583) από τη χαμένη τραγωδία του Σοφοκλή *Τηρέας* (414 π.Χ.) και σημειώστε πού τα δύο κείμενα συμπίπτουν και πού διαφοροποιούνται. (Μην ξεχνάτε τα συμφραζόμενα από τα οποία προέρχεται κάθε απόσπασμα.)

   (Μιλάει η Πρόκνη, κόρη του βασιλιά της Αθήνας Πανδίονα, που την είχαν παντρέψει με τον βασιλιά της μακρινής και «βάρβαρης» Θράκης Τηρέα.)

   Και τώρα, μακριά από τους δικούς μου, είμαι ένα τίποτα.
   Πολλές φορές αλήθεια κοίταξα έτσι τη φύση των γυναικών
   και είδα πως είμαστε ένα τίποτα. Όταν είμαστε ακόμα νεαρά κορίτσια
   στο σπίτι του πατέρα μας, ζούμε, νομίζω, την πιο γλυκιά ζωή του κόσμου.
   Γιατί τα παιδιά, αμέριμνα και δίχως να καταλαβαίνουν,
   μεγαλώνουν πάντα χαρούμενα.
   Κι όταν φτάνουμε στην ακμή της νιότης και καταλαβαίνουμε,
   μας πετάνε έξω και μας πουλάνε,
   μακριά από τους θεούς των πατέρων μας και τους γονείς μας,
   άλλες σε άντρες ξένους, άλλες σε βάρβαρους,
   άλλες σε σπίτια θλιβερά, και άλλες σε εχθρικά.
   Και αυτά, άπαξ και μια νύχτα μας ζέψει στον ζυγό,
   οφείλουμε να τα επιδοκιμάζουμε και να θεωρούμε ότι έχουν καλώς.

7. *(Κείμενο 4α)* Πριν από 30 χρόνια, ο μεγάλος μελετητής της αρχαίας τραγωδίας Μπέρναρντ Νοξ σε ένα δοκίμιό του για τη *Μήδεια* του Ευριπίδη το οποίο άφησε εποχή γράφει, μεταξύ άλλων: «Δεν μπορεί να υπάρξει αμφιβολία, σε οποιονδήποτε διαβάζει το έργο απροκατάληπτα, ότι η *Μήδεια* ασχολείται πρωτίστως με τη θέση της γυναίκας στην ανθρώπινη κοινωνία.» Συμπερασματικά διαπιστώνει: «Στην πραγματικότητα σχεδόν όλα όσα λέει το έργο για τη θέση των γυναικών στην κοινωνία ισχύουν ακόμα και σήμερα (εκτός ίσως από την προίκα...) και η εντυπωσιακή οικουμενικότητα του έρ-

γου του Ευριπίδη φαίνεται καθαρά από το γεγονός ότι λέει μερικά πράγματα που δεν φαίνεται να πέρασαν ξανά από το μυαλό κανενός, έως τη στιγμή που η Σιμόν ντε Μπωβουάρ έγραψε το *Δεύτερο Φύλο*.»

Συζητήστε στην τάξη αν, στα τριάντα χρόνια που πέρασαν από τη δημοσίευση του δοκιμίου του Νοξ, εξακολουθούν να ισχύουν «σχεδόν όλα» ή αν κάποια πράγματα έχουν αλλάξει.

8. *(Κείμενο 4β)* Αφού διαβάστε με προσοχή το τέταρτο κείμενο από το *Βιβλίο* σας («Ένα αντρόγυνο στην κλασική Αθήνα») μαζί με το εισαγωγικό σημείωμα, τα σχόλια και τα σχόλια άλλων κειμένων στα οποία παραπέμπουμε, να καταγράψετε τι από αυτά που μάθατε για τις γυναίκες στην κλασική Αθήνα επιβεβαιώνεται από το παρόν κείμενο.

9. *(Κείμενο 4β)* Τι μαθαίνουμε από το κείμενο αυτό για τις δούλες; Αναζητήστε αναφορές στα ονόματα, στην ηλικία, στη διαμονή, στα «καθήκοντα» και στις σχέσεις τους με τους κυρίους και τις κυρίες τους.

10. *(Κείμενο 4γ)* Με βάση τις αναφορές που υπάρχουν στο κείμενο, να γράψετε σύντομο «βιογραφικό» της ηλικιωμένης τροφού, εστιάζοντας στη σχέση της με την οικογένεια του κατήγορου.

11. *(Κείμενο 4γ)* Όταν διαβάζουμε ότι οι γυναίκες στην αρχαία Αθήνα κατά κανόνα παρέμεναν στο σπίτι, σχηματίζουμε συνήθως την εντύπωση ότι, λόγω αυτού του περιορισμού και του αποκλεισμού τους από τη δημόσια ζωή, ήταν πρόσωπα σχετικώς άβουλα που δεν αναλάμβαναν πρωτοβουλίες. Το κείμενο που διαβάσατε επιβεβαιώνει αυτή την εντύπωση ή τη διαψεύδει; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

12. Αν κάποιος συναντούσε στην αρχαία Αθήνα δύο ελεύθερες γυναίκες, μια με μαυρισμένο από τον ήλιο πρόσωπο και μια που το πρόσωπό της δεν ήταν μαυρισμένο, θα μπορούσε να βγάλει κάποιο συμπέρασμα για την κοινωνική προέλευση της μιας και της άλλης; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

13. *(Κείμενο 4γ)* Στην παράγραφο 60 διαβάζουμε ότι ο Αγνόφιλος απέφυγε να μπει στο σπίτι τη στιγμή που απουσίαζε ο *κύριος*. Μπορούμε από τη συγκεκριμένη αναφορά να βγάλουμε το συμπέρασμα ότι αυτός πρέπει να ήταν ο κανόνας στην αρχαία Αθήνα;

(Πριν απαντήσετε, διαβάστε το παρακάτω κείμενο από τον δικανικό λόγο του Λυσία *Προς Σίμωνα* §§ 6-7 και 23 (γράφτηκε μετά το 394 π.Χ.), όπου ο κατηγορούμενος αναφέρεται σε παρόμοια «επιδρομή» του αντιδίκου, του Σίμωνα, όταν νόμιζε ότι θα βρει στο σπίτι του κατηγορούμενου κάποιο πρόσωπο που αναζητούσε.)

> ... Ήρθε νύχτα μεθυσμένος στο σπίτι μου και, αφού έσπασε τις πόρτες, μπήκε στον γυναικωνίτη, ενώ βρίσκονταν μέσα και η αδελφή μου και οι κόρες της, που έχουν ζήσει τόσο κόσμια, ώστε να ντρέπονται να τις βλέπουν ακόμα και οι άντρες του σπιτιού. Αυτός λοιπόν έφτασε σε τέτοιο σημείο προκλητικότητας, ώστε τότε μόνο εδέησε να αποχωρήσει, όταν οι άνθρωποι που βρέθηκαν εκεί και εκείνοι που είχαν έρθει μαζί του τον έβγαλαν έξω κακήν κακώς και τον έδιωξαν, επειδή θεώρησαν απαράδεκτη την ενέργειά του να μπει στον χώρο όπου βρίσκονταν ανύπαντρα κορίτσια και ορφανά. ... (§ 23) και να εισβάλλει νύχτα στον χώρο που βρίσκονταν ελεύθερες γυναίκες.

14. *(Κείμενα 4β, γ)* Αν ένας Αθηναίος της κλασικής εποχής είχε διώροφο σπίτι, ο ίδιος ο *κύριος* του οίκου θα έμενε, νομίζετε, στο ισόγειο ή στον πρώτο όροφο; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

15. *(Κείμενα 4β, γ)* α) Να συγκεντρώσετε όλες τις αναφορές τις σχετικές με το σπίτι του Ευφίλητου, να συζητήσετε τα ευρήματά σας στην τάξη, επιμένοντας ιδιαίτερα σε σημεία αμφιλεγόμενα, και στη συνέχεια κάποιοι από τους μαθητές και τις μαθήτριες ας αναλάβουν να ζωγραφίσουν το συγκεκριμένο σπίτι, ακολουθώντας πιστά τις ενδείξεις του κειμένου.

β) Να συγκεντρώσετε τις πληροφορίες που δίνονται για το σπίτι του κατήγορου στο τρίτο κείμενο (γ) και να επισημάνετε τις ομοιότητες και τις διαφορές του από το σπίτι του Ευφίλητου. (Μην παραλείψετε να διαβάσετε, εκτός από το κείμενο, το εισαγωγικό σημείωμα και τα σχόλια.)

16. *(Κείμενο 4γ)* Με οδηγό τις ενδείξεις του κειμένου, να σκηνοθετήσετε τη συγκεκριμένη σκηνή και να την ερμηνεύσετε σαν να ήταν σκηνή από θεατρικό έργο. Για να γίνει αυτό, θα χρειαστεί να συζητήσετε στην τάξη και, ανάλογα με τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντά σας, άλλοι να αναλάβετε τη σκηνοθεσία, άλλοι τα σκηνικά και τα κοστούμια, άλλοι τη μουσική, άλλοι τον φωτισμό και άλλοι τέλος την ερμηνεία των «ρόλων».

17. Διαβάστε το παρακάτω κείμενο και εντοπίστε τις ανακρίβειες.

> Ο ηθοποιός Αριστόδημος είχε κάθε λόγο να είναι ευχαριστημένος. Ο ίδιος είχε καταφέρει να αποσπάσει το βραβείο υποκριτικής για την ερμηνεία του, ενώ στην ίδια παράσταση είχε θριαμβεύσει στον βασικό γυναικείο ρόλο και η γυναίκα του, που ήταν επίσης ηθοποιός. Για να γιορτάσουν τη διπλή επιτυχία, διοργάνωσαν επινίκιο συμπόσιο. Όταν εμφανίστηκαν οι δύο ηθοποιοί, φορώντας μάλιστα τα κοστούμια της παράστασης, οι εκλεκτοί καλεσμένοι τους, που ήταν κυρίως ομότεχνοι, τους αποθέωσαν. Ο βραβευμένος ηθοποιός παραχώρησε διακριτικά την πρώτη θέση στο συμπόσιο στη γυναίκα του, η οποία ολόκληρο τον προηγούμενο χρόνο, όταν εκείνος ήταν τριήραρχος και απουσίαζε είχε επωμιστεί όλα τα βάρη της οικογένειας, ανάμεσα στα άλλα, να τρέχει σχεδόν καθημερινά για τα ψώνια στην αγορά, να εποπτεύει την επεξεργασία του μαλλιού στο σπίτι, να παρίσταται στις κηδείες φίλων του άντρα της που είχαν πέσει στον πόλεμο, να συνοδεύει τα παιδιά στο σχολείο και δύο φορές να παραστεί στα δικαστήρια για υποθέσεις του άντρα της.

18. Επισκεφθείτε το μουσείο της περιοχής σας, για να δείτε αν υπάρχουν εκθέματα με σκηνές από τη ζωή των γυναικών στην Αρχαιότητα (γέννηση και ανατροφή των παιδιών, γάμος, θάνατος, δραστηριότητες στο σπίτι και εκτός σπιτιού, ψυχαγωγία, λατρεία κ.ά.). Εναλλακτικά ή συμπληρωματικά ανατρέξτε σε βιβλία για την αρχαία Αθήνα ή στο Διαδίκτυο και συγκροτήστε φάκελο με σχετικό εικονογραφικό υλικό για δύο ή τρεις από τις παραπάνω θεματικές ενότητες.

19. *(Κείμενο 5)* Με αφορμή το κείμενο αυτό και αξιοποιώντας την όποια εμπειρία έχετε από το σύγχρονο θέατρο, συζητήστε στην τάξη τη σημασία που μπορεί να έχει για την αλλαγή παγιωμένων αντιλήψεων μιας κοινωνίας το γεγονός ότι το θέατρο, προχωρώντας πιο μπροστά από την κοινωνία, εισάγει προβληματισμούς και αμφισβητήσεις που θα ήταν δύσκολο —αν όχι αδιανόητο— να τεθούν στην πραγματικότητα της εποχής. Ειδικά για το αρχαίο θέατρο να λάβετε υπόψη σας ότι η παρακολούθηση των παραστάσεων ήταν πάνδημη και ότι δεν απευθυνόταν σε μια καλλιεργημένη μειοψηφία, αλλά (θεωρητικά) σε *όλους* τους πολίτες.

20. *(Κείμενο 6)* Από τους τρεις εραστές της εταίρας (στρατιωτικός, γιατρός, φιλόσοφος) ποιος νομίζετε ότι θα είχε τις περισσότερες πιθανότητες να γίνει και στις μέρες μας ήρωας κωμωδίας; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

21. *(Κείμενο 7)* Δοκιμάστε να γράψετε, ει δυνατόν με τον τρόπο του Θεόφραστου, ένα κείμενο ανάλογης έκτασης με το ίδιο θέμα (Ο αφηρημένος) ή με θέμα της επιλογής σας.

* Στα επόμενα κεφάλαια (ΙΙ–VII) οι διαθεματικές ασκήσεις και δραστηριότητες βρίσκονται κάτω από κάθε κείμενο και χωρίζονται από τις υπόλοιπες με αστερίσκο (*).

II. – Η ΣΠΑΡΤΗ

8. – Η εκπαίδευση των κοριτσιών

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ, *Λυκούργος* 14,1-3

ΟΒΙΟΣ – ΤΟ ΕΡΓΟ *Ο Πλούταρχος γεννήθηκε στη Χαιρώνεια της Βοιωτίας λίγο πριν από το 50 μ.Χ. και πέθανε γύρω στο 120 μ.Χ. Έζησε κυρίως στη γενέθλια πόλη του, γνώρισε όμως την Αθήνα, ταξίδεψε στην Αίγυπτο και στην Ιταλία, όπου δίδαξε στη Ρώμη, ενώ τα τελευταία 30 χρόνια της ζωής του ήταν ιερέας στους Δελφούς. Από το έργο του σώζονται μερικώς τα λεγόμενα* Ηθικά *(πραγματείες ποικίλης έκτασης και περιεχομένου) και μέρος (περ. 50 βιογραφίες) από το έργο για το οποίο κυρίως δοξάστηκε, τους* Βίους Παραλλήλους, *δηλ. τις βιογραφίες επιφανών ανδρών που έχουν συνταχθεί κατά ζεύγη αποτελούμενα από έναν Έλληνα και έναν Ρωμαίο.*

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Το απόσπασμα, το οποίο προέρχεται από τον* Βίο του Λυκούργου, *του θρυλικού νομοθέτη της Σπάρτης, αναφέρεται στην εκπαίδευση των κοριτσιών και κατά κάποιο τρόπο συμπληρώνει το κείμενο του Ξενοφώντα που έχετε στο* Βιβλίο *σας.*

ΚΕΙΜΕΝΟ

1 Όσον αφορά στην εκπαίδευση, που θεωρούσε ότι είναι το μέγιστο και ωραιότερο έργο
του νομοθέτη, ξεκινώντας από την αρχή αρχή, ερύθμιζε τα σχετικά με τους γάμους και
τις γεννήσεις. Γιατί δεν ισχύει ότι προσπάθησε, όπως λέει ο Αριστοτέλης, να χαλινα-
γωγήσει τις γυναίκες, εγκατέλειψε όμως την προσπάθεια, επειδή δεν μπορούσε να
ελέγξει την υπερβολική ελευθερία και την εξουσία που είχαν οι γυναίκες λόγω των πολ-
λών εκστρατειών των ανδρών, στη διάρκεια των οποίων αναγκάζονταν να αφήνουν σε
εκείνες τον απόλυτο έλεγχο —γι' αυτό και τις πρόσεχαν περισσότερο από ό,τι έπρεπε
και τις αποκαλούσαν δέσποινες. Απεναντίας, φρόντισε, στο μέτρο του δυνατού, καιγια
2 τις γυναίκες. Όρισε οι κοπέλες να γυμνάζουν τα σώματά τους στον δρόμο, στην πάλη,
στη δισκοβολία και στον ακοντισμό, με στόχο και τα γεννώμενα να ριζώνουν εξαρχής
γερά σε γερά σώματα και να αναπτύσσονται καλύτερα, και οι ίδιες να φτάνουν σωμα-
τικά δυνατές στην ώρα τους και να αντιμετωπίζουν αισίως και εύκολα τις ωδίνες του
τοκετού. Παράλληλα, εξάλειψε από τις γυναίκες τη μαλθακότητα, την τρυφηλότητα και
κάθε είδους θηλυπρέπεια, φροντίζοντας να συνηθίζουν τα κορίτσια όχι λιγότερο από τα
αγόρια, φορώντας μόνο τον χιτώνα, και να παίρνουν μέρος σε πομπές και να χορεύουν
και να τραγουδούν σε κάποια ιερά, ενώ οι νέοι είναι παρόντες και παρακολουθούν.

ΣΧΟΛΙΑ

1 **ο Αριστοτέλης:** Στο έργο του *Πολιτικά* (1270a1), όπου, μιλώντας για την απουσία των ανδρών της Σπάρτης, αναφέρει τους πολέμους με τους Αργείους, τους Αρκάδες και τους Μεσσήνιους.

2 **μόνο τον χιτώνα:** Στο πρωτότυπο υπάρχει η λέξη *γυμναί* και ο Πλούταρχος χρησιμοποιεί και το ουσιαστικό *γύμνωσις*. Το αρχαίο επίθετο *γυμνός* μπορεί να σημαίνει «ολόγυμνος» ή, όπως εδώ, «φορώντας μόνο τον χιτώνα». Συγκεκριμένη εικόνα για την αμφίεση των νεαρών γυναικών της Σπάρτης δίνει πιθανώς η εικόνα στη σελ. 49 του *Βιβλίου* σας (διαβάστε τη λεζάντα).

πομπές: Βασική λατρευτική εκδήλωση, ανάλογη με τις σημερινές λιτανείες.

3 Μερικές φορές μάλιστα, κάνοντας σκωπτικά σχόλια για τον καθένα, τους επιτίθενταν καλοπροαίρετα για τις παρεκτροπές τους. Και πάλι τραγουδώντας εγκώμια για τους άξιους, εμφυσούσαν μεγάλη φιλοδοξία και ζήλο στους νεαρούς. Γιατί αυτός που εγκωμιαζόταν για την αξία του και τον τιμούσαν οι κοπέλες έφευγε αναπτερωμένος από τους επαίνους. Και αυτά τα δηκτικά σχόλια που γίνονταν υπό τύπον αστείου και με σκωπτική διάθεση δεν ήταν καθόλου αμβλύτερα από τις σοβαρές νουθετήσεις, επειδή μαζί με τους άλλους πολίτες ήταν παρόντες, για να παρακολουθήσουν το θέαμα, και οι βασιλείς και η γερουσία.

ΣΧΟΛΙΑ

3 **οι βασιλείς και η γερουσία:** Την εκτελεστική εξουσία στη Σπάρτη ασκούσαν οι πέντε έφοροι, οι δύο βασιλείς και η *γερουσία*, στην οποία μετείχαν ισοβίως 28 Σπαρτιάτες 60 ετών και άνω.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ο τόνος του Πλουτάρχου στο συγκεκριμένο απόσπασμα είναι: α) απολογητικός, β) διδακτικός ή γ) επιδεικτικός; (Η απάντησή σας να στηρίζεται σε στοιχεία από το κείμενο του *Τετραδίου*.)

2. Σε ποιο πλαίσιο δραστηριοποιούνται οι ανύπαντρες κοπέλες, σύμφωνα με όσα λέει ο Πλούταρχος; Διαβάστε με ιδιαίτερη προσοχή την παράγραφο 2.

3. Στην παράγραφο 2 αναφέρονται μερικά αθλήματα στα οποία ελάμβαναν μέρος γυναίκες, ενώ παραλείπονται κάποια άλλα γνωστά αθλήματα, στα οποία προφανώς δεν συμμετείχαν. Σε ποια (γνωστά) αθλήματα δεν συμμετείχαν και για ποιον ή ποιους λόγους, νομίζετε; (Αν δυσκολεύεστε να απαντήσετε, διαβάστε την τελευταία παράγραφο στη σελ. 83 του *Βιβλίου* σας και το σχόλιο 3 στη σελ. 94. Δείτε επίσης την εικονογράφηση στη σελ. 95 και διαβάστε τη λεζάντα.)

4. Με βάση τις λεπτομέρειες που δίνονται στις παραγράφους 2 και 3 («παράλληλα...» κτλ.), να περιγράψετε, όσο μπορείτε ακριβέστερα, αυτό που γινόταν (πλαίσιο, συμμετέχοντες, έργα και λόγια κ.ο.κ.).

*

5. α) Με ποιο σκεπτικό ο Λυκούργος εθέσπισε να αθλούνται οι νεαρές Σπαρτιάτισσες; β) Για ποιους λόγους γυμνάζονται σήμερα οι γυναίκες; Με αφετηρία τις διαφορές ανάμεσα στο τότε και το τώρα, συζητήστε τις διαφορετικές αντιλήψεις απέναντι στο φαινόμενο του αθλητισμού.

6. ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΑ (Είχε την ευθύνη για την εκπαίδευση των αγοριών στη Σπάρτη.)

1 – – – – – – – – – – –

2 – – – – – –

3 – – – – – – –

4 – – – – – – –

5 – – – – – – –

6 – – – – – – – – – –

7 – – – – –

8 – – – – – – – – –

9 – – – – – –

10 – – – – – – – – – –

1. Έτσι ονομάζονταν οι δούλοι που συνόδευαν τα αγόρια στο σπίτι του δασκάλου και στην παλαίστρα. 2. Ο αρχαίος όρος για την εκπαίδευση στη Σπάρτη. 3. Τα παιδιά των Σπαρτιατών φορούσαν το ίδιο χειμώνα καλοκαίρι. 4. Αυτές, κατά τον Λυκούργο, ήταν σε θέση να εξασφαλίσουν τα ρούχα για τους Σπαρτιάτες. 5. Έτσι λέγονταν στη Σπάρτη αυτοί που είχαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα, συμμετείχαν στην εκπαίδευση και στα *συσσίτια* και κατείχαν κλήρο γης. 6. Έτσι έπιναν το κρασί τους και οι γυναίκες και οι άντρες. 7. Ό,τι έτρωγε κανείς μαζί με το ψωμί. 8. Το ένα από τα τρία πράγματα που μάθαιναν στο σχολείο. 9. Από αυτήν άρπαζαν τυριά. 10. Σε αυτά συνέτρωγαν οι Σπαρτιάτες.

III. – Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

9. – Οι τελευταίες ώρες του Φιλίππου

ΔΙΟΔΩΡΟΣ ΣΙΚΕΛΙΩΤΗΣ, *Βιβλιοθήκη* 16,92-93

ΟΒΙΟΣ – ΤΟ ΕΡΓΟ *Ο Διόδωρος γεννήθηκε στη Σικελία, έζησε όμως και στην Αλεξάνδρεια και στη Ρώμη. Πέθανε μετά το 36 π.Χ. Το έργο του* Βιβλιοθήκη *είναι μια ιστορία από τους μυθικούς χρόνους έως το 54 π.Χ. Από τα 40 βιβλία του έργου σώζονται 15 και αποσπάσματα.*

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Στην παράγραφο αμέσως πριν από το απόσπασμα, ο Διόδωρος αναφέρει ότι το φθινόπωρο του 336 π.Χ., με αφορμή τον γάμο της κόρης του Φιλίππου και τους αγώνες που διοργάνωνε, είχαν συγκεντρωθεί στην πρωτεύουσα της Μακεδονίας σπουδαίοι άντρες και απεσταλμένοι πόλεων όπως η Αθήνα, οι οποίοι απένειμαν τιμές στον Φίλιππο, στεφανώνοντάς τον με χρυσά στεφάνια. Μια φράση που είχε λεχθεί την ώρα που προσφερόταν στον Φίλιππο το στεφάνι από την Αθήνα και που τότε δεν είχε προβληματίσει κανένα, ερμηνεύεται εκ των υστέρων ως «σύμπτωση» με την οποία το θείο προδήλωνε το επερχόμενο τέλος του βασιλιά. Σ' αυτό το πλαίσιο αναφέρει ο Διόδωρος τα σχετικά με τον τραγωδό Νεοπτόλεμο, ερμηνεύοντας ως παρόμοια προδήλωση το ποίημα που επέλεξε να τραγουδήσει ο ηθοποιός.*

ΚΕΙΜΕΝΟ

92 Στο βασιλικό συμπόσιο, για παράδειγμα, ο τραγωδός Νεοπτόλεμος, κορυφαίος για τις φωνητικές του δυνατότητες και δημοφιλέστατος, όταν τον πρόσταξε ο Φίλιππος να παρουσιάσει κάποιο από τα ποιήματα με τα οποία είχε διαπρέψει, και μάλιστα σχετικό με την εκστρατεία κατά των Περσών, ο καλλιτέχνης, κρίνοντας ότι το ποίημα θα θεωρηθεί ταιριαστό για τη διάβαση του Φιλίππου στην Ασία και συγχρόνως θέλοντας να μειώσει την ευδαιμονία του βασιλιά των Περσών, με την έννοια ότι, παρ' όλο που ήταν μεγάλη και ξακουστή, θα μπορούσε να μεταπέσει, αν το ήθελε η τύχη, στο αντίθετό της, άρχισε να απαγγέλλει το εξής ποίημα:

Τα σχέδιά σας φτάνουν πάνω από τον θόλο του αιθέρα,
ονειρεύεστε εκτάσεις σε κάμπους απέραντους,
σχεδιάζετε σπίτια πάνω σε σπίτια,
γιατί φαντάζεστε αστόχαστοι το μέλλον μπροστά σας.

ΣΧΟΛΙΑ

92 Νεοπτόλεμος: Σπουδαίος τραγικός υποκριτής του 4ου αι. π.Χ. Καταγόταν από τη Σκύρο, έζησε όμως στην Αθήνα, όπου πιθανώς πολιτογραφήθηκε, και αργότερα στη Μακεδονία. Ο ρήτορας Δημοσθένης τον κατηγορεί για φιλομακεδονική στάση. Τα έτη 341 και 340 π.Χ. ξέρουμε ότι πήρε μέρος στους δραματικούς αγώνες στα Μεγάλα Διονύσια (Αθήνα) και ότι αναδείχθηκε κορυφαίος υποκριτής (*νικητής*) το 341 π.Χ.

τη διάβαση του Φιλίππου: Ο Φίλιππος προετοίμαζε εκστρατεία εναντίον των Περσών. Το 336 π.Χ., λίγο πριν από τον θάνατό του, είχε στείλει τις πρώτες δυνάμεις στη Μικρά Ασία. Με αφορμή αυτή την εκστρατεία είχε συμβουλευτεί το μαντείο των Δελφών, το οποίο, ως συνήθως, έδωσε έναν διφορούμενο χρησμό. Ο Φίλιππος πίστεψε ότι ήταν ευνοϊκός για τα σχέδιά του.

ποίημα: Λυρικό, δηλαδή γραμμένο για να τραγουδηθεί, απόσπασμα άγνωστης τραγωδίας.

Όμως εκείνος, από δρόμο σκοτεινό πορευόμενος
με γρήγορο βήμα, έρχεται,
πλησιάζει ξάφνου αθέατος
και αφαιρεί των θνητών
τις μακρόπνοες ελπίδες
ο πολύμοχθος Άδης.

Και συνέχισε με τα επόμενα, που ήταν όλα στο ίδιο πνεύμα. Ο Φίλιππος, ευχαριστημένος με το ποίημα που είχε απαγγελθεί, είχε παρασυρθεί εντελώς από τη σκέψη ότι αναφέρεται στην καταστροφή του βασιλιά των Περσών, ενώ συγχρόνως έφερνε στον νου του και τον Δελφικό χρησμό, που το νόημά του ήταν παραπλήσιο με αυτά που είχε πει ο τραγωδός.

93 Τέλειωσε κάποια στιγμή το συμπόσιο και καθώς την επομένη άρχιζαν οι αγώνες, το πλήθος συνέρρεε στο θέατρο ενώ ήταν ακόμα νύχτα. Το ξημέρωμα, όταν ξεκίνησε η πομπή, μετέφεραν, μαζί με άλλες μεγαλοπρεπείς δημιουργίες, ομοιώματα των δώδεκα θεών δουλεμένα με απαράμιλλη τέχνη και στολισμένα θαυμάσια και πολυτελέστατα. Μαζί με αυτά μετέφεραν και ένα δέκατο τρίτο θεόμορφο ομοίωμα του ίδιου του Φιλίππου —ο βασιλιάς επρόβαλλε τον εαυτό του ως σύνθρονο των δώδεκα θεών.

Όταν γέμισε το θέατρο, ο ίδιος ο Φίλιππος ήρθε φορώντας λευκό ιμάτιο και έχοντας δώσει διαταγή στους σωματοφύλακές του να ακολουθούν σε αρκετή απόσταση από τον ίδιο. Ενδιαφερόταν διακαώς να δείξει σε όλους ότι επειδή τον επροστάτευε η καθολική εύνοια των Ελλήνων, δεν χρειαζόταν τη φρουρά των σωματοφυλάκων. Όμως, ενώ βρισκόταν στο αποκορύφωμα της επιτυχίας του και όλοι επαινούσαν και εμακάριζαν τον άνδρα, εφανερώθη απροσδόκητη και εντελώς αναπάντεχη επιβουλή κατά του βασιλιά που έφερε θάνατο.

(Στη συνέχεια ο Διόδωρος εξιστορεί πώς, τη στιγμή που ο Φίλιππος βρέθηκε να προχωρεί μόνος, ένας ονόματι Παυσανίας του επιτέθηκε και τον σκότωσε μέσα στο θέατρο.)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. **α)** Ποια πρακτική που ακολουθούσαν αρκετοί βασιλιάδες της Μακεδονίας επιβεβαιώνεται από το κείμενο; Ποια μπορεί να ήταν τα κίνητρά τους;

   β) Τι από αυτά που γράφονται για τον Φίλιππο στην εισαγωγή του κεφαλαίου για τη Μακεδονία επιβεβαιώνεται από το απόσπασμα;
2. Να αναφέρετε στοιχεία που περιλαμβάνονται στο απόσπασμα και μαρτυρούν τον πλούτο του Φιλίππου.
3. Τι από αυτά που περιγράφονται θα ήταν αδιανόητο σε μια πόλη όπως η Αθήνα των κλασικών χρόνων;
4. Σκεφθείτε πιθανούς λόγους για τους οποίους ένας διάσημος ηθοποιός σαν τον Νεοπτόλεμο έφυγε από την Αθήνα, την κοιτίδα του θεάτρου, και πήγε στην αυλή του Φιλίππου.

*

5. **α)** Θα μπορούσαμε να πούμε ότι κάποια χαρακτηριστικά κάνουν τον θάνατο του Φιλίππου να μοιάζει με τραγωδία;

β) Η συμπεριφορά του ίδιου του Φιλίππου θα μπορούσε να θεωρηθεί αλαζονική και υβριστική;

Πριν απαντήσετε, διαβάστε από τη (σχολική) *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας* το κεφάλαιο για την τραγωδία και φροντίστε να μάθετε την υπόθεση των *Περσών* του Αισχύλου και του *Οιδίποδος Τυράννου* του Σοφοκλή.

6. ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΑ (Μακεδόνας βασιλιάς που άλλαξε τη ροή της ιστορίας.)

1 – – – – – – – – –
2 – – – – – – – – –
3 – – – – – –
4 – – – – – – –
5 – – – – — – – – – – – –
6 – – – – – –
7 – – – – – – –
8 – – – – – –

1. Έτσι ονομάστηκε ο Αλέξανδρος Α΄. 2. Γείτονες των Μακεδόνων που είχαν καταλάβει μέρος της Μακεδονίας. 3. Περιοχή της Μικράς Ασίας γνωστή για τα αμύθητα πλούτη της. 4. Με αυτό νίκησε ο Αλέξανδρος τους σατράπες του Δαρείου. 5. Αυτή η μορφή οργάνωσης του πολιτεύματος ήταν άγνωστη στη Μακεδονία (δύο λέξεις). 6. Εκεί μετέφερε ο Αρχέλαος την πρωτεύουσα από τις Αιγές. 7. Ήταν ο Φίλιππος τρία χρόνια στη Θήβα. 8. Μία από τις τρεις μεγαλύτερες πόλεις στην επικράτεια του Αλεξάνδρου.

IV. – Η ΘΗΒΑ

10. – Η άνοδος της Θήβας

ΔΙΟΔΩΡΟΣ ΣΙΚΕΛΙΩΤΗΣ, *Βιβλιοθήκη* 15, 50, 4-6

Για τον βίο και το έργο του Διόδωρου βλ. το προηγούμενο Κείμενο.

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Το απόσπασμα αναφέρεται σε γεγονότα του έτους 372/371 π.Χ., με αιχμή την καχυποψία των Σπαρτιατών απέναντι στους Θηβαίους.*

ΚΕΙΜΕΝΟ

4 Την εποχή εκείνη ο Αρταξέρξης, ο βασιλιάς των Περσών, βλέποντας την κατάσταση
στην Ελλάδα να γίνεται πάλι εκρηκτική, έστειλε πρέσβεις καλώντας τους Έλληνες να
τερματίσουν τους εμφύλιους πολέμους και να συνάψουν συνθήκη κοινής ειρήνης με
βάση τις συμφωνίες που είχαν κάνει παλαιότερα. Οι Έλληνες δέχτηκαν όλοι ευχαρί-
στως τις προτάσεις του και συμφώνησαν σε γενική ειρήνη όλες οι πόλεις εκτός από τη
Θήβα. Οι Θηβαίοι, επειδή τους ενδιέφερε να οδηγήσουν τη Βοιωτία κάτω από μία ομο-
σπονδία, ήταν οι μόνοι που δεν έγιναν δεκτοί από τους Έλληνες, επειδή ήταν καθολι-
κή η απαίτηση να δοθούν οι όρκοι και να συναφθεί η συνθήκη από κάθε πόλη χωριστά.
Έτσι βρέθηκαν εκτός συνθήκης όπως και προηγουμένως, και κρατούσαν τη Βοιωτία
5 σε μία ομοσπονδία υπό την ηγεσία τους. Οργισμένοι γι' αυτό οι Λακεδαιμόνιοι, αποφάσι-
σαν να εκστρατεύσουν με μεγάλη στρατιωτική δύναμη εναντίον τους, θεωρώντας τους
κοινούς εχθρούς. Γιατί έβλεπαν με μεγάλη καχυποψία την ενίσχυση της δύναμής των,
από τον φόβο μήπως κάποια μέρα, επικεφαλής ολόκληρης της Βοιωτίας, αδράξουν την
ευκαιρία και καταλύσουν την ηγεμονία της Σπάρτης. Γιατί και επειδή περνούσαν διαρ-
κώς τη ζωή τους γυμναζόμενοι στα γυμνάσια, είχαν μεγάλη σωματική ρώμη, και επει-
δή ήταν εκ φύσεως φιλοπόλεμοι, δεν υπολείπονταν από κανένα ελληνικό φύλο στις
6 ανδραγαθίες. Είχαν ακόμη και αρχηγούς διαπρεπείς για τις αρετές τους και άλλους
πολλούς, κορυφαίους δε τρεις, τον Επαμεινώνδα, τον Γοργίδα και τρίτο τον Πελοπί-
δα. Επίσης η πόλη των Θηβαίων, λόγω της δόξας των προγόνων κατά τους ηρωικούς
χρόνους, ήταν γεμάτη έπαρση και είχε μεγαλόπνοες βλέψεις.

ΣΧΟΛΙΑ

4 **την εποχή εκείνη:** Το 372/71 π.Χ.

ο Αρταξέρξης: Πρόκειται για τον Αρταξέρξη Β′ (405/4-359/8 π.Χ.), γιο του Δαρείου Β′ και της Παρυσάτιδος. Η απόπειρα του αδελφού του Κύρου να τον ανατρέψει εξιστορείται στην *Κύρου Ανάβαση* του Ξενοφώντα.

τις συμφωνίες ... παλαιότερα: Αναφέρεται σε συμφωνία που είχε επιτευχθεί μεταξύ των Ελλήνων (375/4 π.Χ.) με πρωτοβουλία του Αρταξέρξη.

ομοσπονδία: Η Βοιωτική Ομοσπονδία, στην οποία πρωταγωνιστικό ρόλο είχαν οι Θηβαίοι, ανασυγκροτήθηκε το 378 π.Χ. Επικεφαλής της Ομοσπονδίας ήταν οι Βοιωτάρχες, που αυτή την εποχή ήταν επτά. Όλες οι πόλεις είχαν ψήφο, οι μεγάλες είχαν δύο, ενώ περισσότερες μικρές πόλεις είχαν, όλες μαζί, μία ψήφο. Τις αποφάσεις τις έπαιρνε η σύνοδος των Βοιωτών, που συνερχόταν στη Θήβα.

5 **να εκστρατεύσουν ... εναντίον τους:** Λίγο αργότερα, το 371 π.Χ., οι Βοιωτοί, υπό την ηγεσία του Επαμεινώνδα, συνέτριψαν τους Λακεδαιμονίους στην πόλη Λεύκτρα της Βοιωτίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Αν κρίνουμε από τις εξελίξεις που ακολούθησαν, είχαν δίκιο οι Λακεδαιμόνιοι να φοβούνται τους Θηβαίους; (Πριν απαντήσετε, διαβάστε το εισαγωγικό σημείωμα στο κεφάλαιο IV του *Βιβλίου* σας, σελ. 62-63.)

2. Ποιες προϋποθέσεις έκαναν τους Θηβαίους πραγματικά επικίνδυνους αντιπάλους;

3. Σε ποια σημεία το κείμενο του *Τετραδίου* τέμνεται, μιλάει δηλαδή για τα ίδια πράγματα, με το κείμενο του *Βιβλίου*;

4. Να εντοπίσετε στο κείμενο ένα βασικό γνώρισμα όχι μόνο των Θηβαίων αλλά γενικά των Βοιωτών. (Αν δυσκολεύεστε, διαβάστε με προσοχή τα σχόλια του *Βιβλίου* σας.)

5. Να αναφέρετε μια ενέργεια που μαρτυρεί την ανδρεία των Θηβαίων. (Πριν απαντήσετε, διαβάστε το εισαγωγικό σημείωμα στο κεφάλαιο IV του *Βιβλίου* σας, σελ. 62-63.)

*

6. Με ποιον τρόπο κυρώνονταν στην Αρχαιότητα οι συμφωνίες ανάμεσα στις πόλεις και με ποιον τρόπο κυρώνονται σήμερα;

7. ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΑ (Η ακρόπολη της Θήβας.)

1 _ _ _ _ _ _ _ _ _
2 _ _ _ _ _
3 _ _ _ _ _ _ _ _
4 _ _ _ _ _ _ _ _ _
5 _ _ _ _ _ _ _ _
6 _ _ _ _ _ _ _
7 _ _ _ _ _ _

1. Καμία άλλη πόλη της Ελλάδας δεν είχε τόσο πολλά. 2. Η Θήβα είχε έξοχα. 3. Ο γοητευτικότερος θεός του ελληνικού πανθέου, που γεννήθηκε στη Θήβα. 4. Αυτοί κατέστρεψαν το 335 π.Χ. τη Θήβα. 5. Ποιητικό βουνό της Βοιωτίας. 6. Ποτάμι της Θήβας. 7. Με τη μουσική της λύρας του μάγευε τις πέτρες.

V. – Η ΚΟΡΙΝΘΟΣ

11. – Πόθεν έσχες;

ΔΙΦΙΛΟΣ, *Έμπορος* (απόσπ. 31)

ΟΒΙΟΣ – ΤΟ ΕΡΓΟ *Ο κωμικός ποιητής Δίφιλος γεννήθηκε στη Σινώπη του Πόντου τη δεκαετία 360-350 π.Χ., πέρασε μεγάλο μέρος της ζωής του στην Αθήνα, όπου κέρδισε τρεις νίκες στα Λήναια,*[1] *και πέθανε στη Σμύρνη στις αρχές του 3ου αιώνα π.Χ. Έγραψε περίπου 100 έργα. Γνωρίζουμε γύρω στους 60 τίτλους. Σώζονται κάπου 130 αποσπάσματα. Έργα του αποτέλεσαν επανειλημμένα πρότυπο για τους Ρωμαίους.*

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Από την κωμωδία* Έμπορος *σώζονται, εκτός από το 27στιχο απόσπασμα που ακολουθεί, άλλα τρία ολιγόστιχα αποσπάσματα. Το έργο διαδραματίζεται στην Κόρινθο και δίνει μια ιδέα για τη ζωή στην πόλη, έστω και μέσα από τον παραμορφωτικό καθρέφτη της κωμωδίας. Μιλάει κυρίως ένα πρόσωπο (Α), που διακόπτεται δύο φορές από ένα δεύτερο (Β).*

---

1. Η δεύτερη σε σπουδαιότητα αθηναϊκή γιορτή προς τιμήν του Διονύσου, στο πλαίσιο της οποίας γίνονταν αγώνες τραγωδίας και κωμωδίας.

ΚΕΙΜΕΝΟ

(Α) Αυτό, φίλτατε, είναι νόμος εδώ στην Κόρινθο.
Αν βλέπουμε ότι κάποιος ξοδεύει μονίμως μεγάλα ποσά
για τις αγορές του, τον ανακρίνουμε για να εξακριβώσουμε
από πού ζει και τι δουλειά κάνει. Και αν βέβαια έχει τέτοια περιουσία,
ώστε τα εισοδήματά του από αυτή να καλύπτουν τις δαπάνες,
τον αφήνουμε να απολαύσει από εκεί κι έπειτα τη ζωή που έχει επιλέξει.
Αν όμως συμβεί να ξοδεύει περισσότερα από την περιουσία του,
του απαγορεύουν να συνεχίσει να κάνει αυτό που έκανε.
Σε όποιον δεν συμμορφώνεται, του επιβάλλουν πρόστιμο.
Αν πάλι κάποιος ζει ζωή πολυδάπανη, χωρίς να έχει τίποτα,
τον παραδίδουν κατ' ευθείαν στον δήμιο. (Β) Θεός φυλάξει.
(Α) Γιατί δεν είναι δυνατό αυτός ο άνθρωπος να ζει χωρίς κάποιου είδους
εγκληματική δραστηριότητα —το αντιλαμβάνεσαι·
κατ' ανάγκην πρέπει ή να γδύνει τις νύχτες τους περαστικούς

ΣΧΟΛΙΑ

8 του απαγορεύουν: Προφανώς τα αρμόδια όργανα στην Κόρινθο.

14 να γδύνει (αρχ. *λωποδυτείν· λωποδύτης* είναι αρχικά «αυτός που κλέβει ρούχα», κυρίως των λουομένων ή των ταξιδιωτών, αργότερα γενικά «ο κλέφτης».)

ή να κάνει διαρρήξεις ή να είναι συνεργός κάποιων που κάνουν τέτοια πράγματα
ή να συκοφαντεί στην αγορά ή να είναι ψευδομάρτυρας.
Αυτή τη φάρα την ξεπαστρεύουμε.
(Β) Και πολύ καλά κάνετε. Όμως τι σχέση έχω εγώ με αυτά;
(Α) Σε βλέπουμε να αγοράζεις καθημερινά
όχι με μέτρο, φίλτατε, αλλά ηγεμονικώς.
Εξαιτίας σου δεν είναι δυνατό να πάρουμε κι εμείς ψαρικό ούτε για δείγμα.
Την πόλη μας την έχεις περιορίσει στη λαχαναγορά.
Αγωνιζόμαστε για τα σέλινα, όπως στα Ίσθμια.
Έφθασε λαγός στην αγορά, τον εξαφάνισες την ίδια στιγμή.
Όσο για πέρδικα ή τσίχλα, μάρτυράς μου ο Δίας,
εξαιτίας σας δεν είναι δυνατό ούτε να τις δούμε να πετούν.
Ανέβασες στα ύψη την τιμή για το εισαγόμενο κρασί.

ΣΧΟΛΙΑ

16 **ή να συκοφαντεί στην αγορά ή να είναι ψευδομάρτυρας:** Οι συκοφάντες (περίπου: καταδότες και εκβιαστές) ή εκβίαζαν εύπορα άτομα με την απειλή να τους υποβάλουν μήνυση και τους αποσπούσαν χρήματα, ή υπέβαλλαν μηνύσεις και, σε περίπτωση καταδίκης, εισέπρατταν τα ποσά που ο νόμος προέβλεπε. Η αγορά εθεωρείτο εστία διαφθοράς.

23 **για τα σέλινα, όπως στα Ίσθμια:** Ξερά σέλινα (ή πεύκο) ήταν το έπαθλο στα Ίσθμια (*Βιβλίο* σας, σελ. 86).

24 **λαγός:** Το κρέας του λαγού το θεωρούσαν και τότε, όπως ως ένα βαθμό και σήμερα, κάτι το εντελώς ιδιαίτερο.

25 **πέρδικα ή τσίχλα:** Το κυνήγι φαίνεται ότι κατείχε μεγαλύτερη μερίδα στη διατροφή των αρχαίων από ό,τι σήμερα.

27 **το εισαγόμενο κρασί:** Το κορινθιακό κρασί ήταν κακής ποιότητας. Ένας κωμικός ποιητής γράφει κάπου: «Υπήρχε εισαγόμενο κρασί· γιατί το κορινθιακό είναι μαρτύριο.»

Ερωτησεισ - Ασκησεισ - Δραστηριοτητεσ

1. **α)** Πόσες κατηγορίες ανθρώπων διακρίνει το πρόσωπο που μιλάει (Α) στους στ. 1-16 με κριτήριο τις δαπάνες τους σε σχέση με την περιουσία κάθε κατηγορίας; Ποια αντιμετώπιση έχει κάθε κατηγορία; (Σε ένα δίστηλο γράψτε αριστερά την κατηγορία και δεξιά την αντιμετώπιση.)

   β) Σε ποια κατηγορία νομίζετε ότι ανήκει το πρόσωπο Β; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.

   γ) Ποιες είναι οι επιλήψιμες ή εγκληματικές δραστηριότητες των ατόμων της τελευταίας κατηγορίας;

   δ) Ποια ή ποιες από τις δραστηριότητες αυτές θα ταίριαζαν πιο πολύ στα αθηναϊκά δεδομένα παρά στην Κόρινθο; (Πριν απαντήσετε, διαβάστε το εισαγωγικό κεφάλαιο για την Αθήνα, *Βιβλίο* σας, σελ. 9-11.)

*

2. Σήμερα το κράτος χρησιμοποιεί τα λεγόμενα «τεκμήρια διαβίωσης» (αυτοκίνητο, εξοχικό, πισίνα, σκάφος κτλ.), προκειμένου να προσδιορίσει —κυρίως για λόγους φορολογικούς— την οικονομική κατάσταση των πολιτών. Αν από έναν κατάλογο που περιλαμβάνει έξι περιουσιακά στοιχεία (4 άλογα, 20 πρόβατα, 5 δούλοι, διώροφο σπίτι, οικόπεδο, 50 κότες) έπρεπε να διαλέξετε τρία που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στην αρχαία Αθήνα ως «τεκμήρια διαβίωσης», προκειμένου να εντοπιστούν οι πιο εύποροι πολίτες, ποια θα επιλέγατε; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

3. ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΑ (Διάσημη εταίρα από την Κόρινθο.)

1 _ _ _ _ _ _

2 _ _ _ _ _ _ _ _

3 _ _ _ _ _ _

4 _ _ _ _ _ _ _ _

5 _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _

1. Το ένα από τα δύο λιμάνια της Κορίνθου. 2. Στο ιερό αυτής της θεάς ήταν αφιερωμένες χίλιες εταίρες. 3. Πανελλήνιοι αγώνες που διοργανώνονταν κάθε δύο χρόνια από τους Κορίνθιους. 4. Ο θεός που εικονιζόταν στον περίφημο πίνακα του ζωγράφου Αριστείδη. 5. Η τέχνη αυτή γνώρισε μεγάλη ακμή στην Κόρινθο κατά την αρχαϊκή εποχή.

VI. – Η ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

12. – Δύο Συρακούσιες στην Αλεξάνδρεια

ΘΕΟΚΡΙΤΟΣ, *Συρακόσιαι ἢ Ἀδωνιάζουσαι* 2-6, 21-24, 39-111

Ο ΒΙΟΣ – ΤΟ ΕΡΓΟ *Ο ποιητής Θεόκριτος (ακμή: περ. 285-250 π.Χ.) γεννήθηκε στις Συρακούσες, έζησε όμως και στην Αλεξάνδρεια στην αυλή των Πτολεμαίων. Με το όνομά του έφτασαν σε εμάς 30 ειδύλλια, που δεν είναι όλα γνήσια. Πρόκειται για σύντομα ποιήματα γραμμένα στο μέτρο του έπους (δακτυλικό εξάμετρο) και σε δωρική διάλεκτο, που άλλοτε διαδραματίζονται σε αγροτικό περιβάλλον με πρωταγωνιστές βοσκούς που παίρνουν μέρος σε ποιητικούς ή μουσικούς αγώνες, και άλλοτε, όπως στην περίπτωσή μας, σε αστικό περιβάλλον.*

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Οι* Συρακούσιες ή Αδωνιάζουσες *αποτελούνται από ένα διαλογικό μέρος (στ. 1-99) και μια ωδή (στ. 100-144) για τον Άδωνη, τον πανέμορφο νέο που τον ερωτεύτηκε η ίδια η Αφροδίτη, που σκοτώθηκε όμως πολύ νέος από το δάγκωμα ενός αγριογούρουνου στη διάρκεια κυνηγιού. Προς τιμήν του γιορτάζονταν σε διάφορες πόλεις, ανάμεσά τους στην Αθήνα και στην Αλεξάνδρεια, τα Αδώνια.*

Με αφορμή τη γιορτή για τον Άδωνη που έχει ετοιμάσει η βασίλισσα, δύο παντρεμένες φίλες που κατάγονται από τις Συρακούσες αλλά ζουν στην Αλεξάνδρεια, την εποχή που βασιλεύει ο Πτολεμαίος Β′ ο Φιλάδελφος (282-246 π.Χ.), η Γοργώ και η Πραξινόη, συναντιούνται, έπειτα από καιρό, στο σπίτι της δεύτερης και, ύστερα από μια επεισοδιακή διαδρομή, φτάνουν στο παλάτι, όπου παρακολουθούν την εκτέλεση μιας ωδής για τον Άδωνη από μια προικισμένη τραγουδίστρια. Στο διαλογικό πρώτο μέρος οι περιπέτειες των δύο φιλενάδων παρουσιάζονται ανάγλυφα μέσα από τη γρήγορη εναλλαγή των σκηνών και τον ζωηρό, ελλειπτικό και διανθισμένο με παροιμίες διάλογο.

ΚΕΙΜΕΝΟ

(Στους πρώτους στίχους περιγράφεται η άφιξη της Γοργώς στο σπίτι της φίλης της.)

ΓΟΡΓΩ
Δεν είμαι στα καλά μου. Είδα κι έπαθα, Πραξινόη,
να φτάσω εδώ ζωντανή.
Κόσμος και κακό, άρματα να δουν τα μάτια σου.
Παντού αρβύλες, παντού άνδρες χλαμυδοφόροι.

(Στους στίχους που παραλείπονται οι δύο φίλες «θάβουν» τους άντρες τους, προσέχοντας να μην το καταλάβει το μωρό της Πραξινόης.)

(21) Έλα όμως, πάρε το ιμάτιο και τον πέπλο με τις αγκράφες.
Πάμε στο παλάτι του ζάπλουτου βασιλέα μας, του Πτολεμαίου,
για να δούμε τον Άδωνη.
Ακούω πως η βασίλισσα ετοιμάζει κάτι έκτακτο.

ΣΧΟΛΙΑ

6 **αρβύλες ... χλαμυδοφόροι:** Οι αρβύλες (αρχ. *κρηπίδες*) ήταν παπούτσια που αποτελούνταν από μια σόλα με πρόκες και δένονταν στο πόδι με κορδόνια ή με λουράκια. Αρβύλες και χλαμύδα (κοντό εξωτερικό ένδυμα) φορούσαν οι στρατιώτες, φορούσαν όμως και οι Μακεδόνες (εθνική ενδυμασία).

(Ώσπου να ξεκινήσουν, η Πραξινόη δίνει τις τελευταίες εντολές στη νωθρή δούλα —κυρίως της τα ψέλνει—, ενώ η Γοργώ εκφράζει τον θαυμασμό της για το καινούργιο φόρεμα της φίλης της και ζητάει να μάθει πόσο κόστισε.)

ΠΡΑΞΙΝΟΗ (*στη δούλα*)
Φέρε μου το ιμάτιο και το καπέλο. Φόρεσέ μου τα όπως πρέπει.
Δεν θα σε πάρω, παιδί μου. Μπαμπούλας, δαγκώνει το άλογο.
Κλάψε όσο θέλεις. Όλα κι όλα, δεν θα μου γίνεις σακάτικο.
Πάμε. Φρυγία, πάρε το μικρό και παίξε μαζί του,
φώναξε μέσα τη σκύλα, κλείδωσε την πόρτα της αυλής.

Ω θεοί, τι κόσμος και λαός.
Πώς και πότε να περάσουμε τούτο το κακό;
Μυρμηγκομάνι αναρίθμητο και αμέτρητο.
Έχεις κάνει πολλά καλά, Πτολεμαίε,
από τότε που ο πατέρας σου βρίσκεται στη χορεία των αθανάτων.
Κανένας κακοποιός δεν επιτίθεται στους περαστικούς,
γλιστρώντας ύπουλα με τον τρόπο των Αιγυπτίων,
τα παιχνίδια που έπαιζαν πριν
άντρες που έχουν την απάτη στο αίμα τους,
πάρε τον ένα και χτύπα τον άλλον, θλιβερά υποκείμενα,
καταραμένη φάρα.
Χρυσή μου Γοργώ, τι κάνουμε; Τα αγωνιστικά άλογα του βασιλιά.
Καλό μου παλληκάρι, μη με πατήσεις.
Ορθοστάτησε ο ντορής. Δες τι άγριος που είναι.
Φύγε, σκυλόψυχη Ευνόη. Θα τον ποδοπατήσει τον οδηγό.
Ευτυχώς που άφησα το μωρό στο σπίτι.

ΓΟΡΓΩ
Μη φοβάσαι, Πραξινόη. Επιτέλους, βρεθήκαμε πίσω τους,
και αυτοί επήγαν στον προορισμό τους.

ΠΡΑΞΙΝΟΗ
Συνέρχομαι ήδη και εγώ.
Το άλογο και το παγερό το φίδι από μικρό παιδί
τα φοβάμαι όσο τίποτε άλλο.
Ας βιαστούμε. Μια ανθρωποθάλασσα χύνεται καταπάνω μας.

ΣΧΟΛΙΑ

21 **πέπλο:** Γυναικείο ένδυμα, το αντίστοιχο του χιτώνα για τους άντρες. Τον συγκρατούσαν με αγκράφες στους ώμους.

22 **του Πτολεμαίου:** Πρόκειται για τον Πτολεμαίο Β′ τον Φιλάδελφο (308-246 π.Χ.).

24 **η βασίλισσα:** Η Αρσινόη (περ. 316-270 π.Χ.), κόρη του Πτολεμαίου Α′ του Σωτήρος († 282) και της Βερενίκης.

49 **με τον τρόπο των Αιγυπτίων:** Οι Αιγύπτιοι θεωρούνταν δόλιοι και βίαιοι.

55 **τα αγωνιστικά άλογα του βασιλιά:** Κατευθύνονταν προς τον ιππόδρομο.

58 **Ευνόη:** Δούλα της Γοργώς.

ΓΟΡΓΩ *(απευθυνόμενη σε μια γριά που συναντούν)*
Από το παλάτι έρχεσαι, γιαγιάκα;

ΓΡΙΑ
Ναι, παιδιά μου.

ΓΟΡΓΩ
Λοιπόν, είναι εύκολο να περάσει κανείς μέσα;

ΓΡΙΑ
Οι Αχαιοί, ομορφοκόριτσα, έφτασαν προσπαθώντας στην Τροία.
Με προσπάθεια όλα γίνονται.

ΓΟΡΓΩ
Εχρησμοδότησε η γραία και απήλθε.

ΠΡΑΞΙΝΟΗ
Οι γυναίκες γνωρίζουν τα πάντα,
ακόμη και το πώς ο Δίας παντρεύτηκε την Ήρα.

ΓΟΡΓΩ
Κοίτα, Πραξινόη, τι κόσμος συνωστίζεται στις πύλες.

ΠΡΑΞΙΝΟΗ
Φοβερός. Δώσ' μου το χέρι σου, Γοργώ.
Ευνόη, πιάσου και συ από το χέρι της Ευτυχίδας.
Πρόσεχε μην την αποχωριστείς.
Να μπούμε μέσα όλες μαζί.
Γαντζώσου απάνω μας, Ευνόη.
Πω πω η δυστυχής,
το καλοκαιρινό μου φόρεμα έγινε ήδη δυο κομμάτια, Γοργώ.
Για τ' όνομα του Διός, άνθρωπέ μου,
πρόσεξέ μου, καλή τύχη να 'χεις, το ιμάτιο.

ΞΕΝΟΣ
Δεν είναι στο χέρι μου, αλλά θα προσέξω.

ΠΡΑΞΙΝΟΗ
Όχλος στην κυριολεξία.
Σπρώχνονται σαν τα γουρούνια.

ΞΕΝΟΣ
Κουράγιο, ξένη· είμαστε καλά.

ΠΡΑΞΙΝΟΗ
Να είσαι καλά, και του χρόνου και πάντα, καλέ κύριε,
που μας προστατεύεις.
Τι ευγενικός και πονόψυχος άντρας.
Η Ευνόη μας στριμώχνεται.
Έλα, ταλαίπωρη, σπρώξε, άνοιξε δρόμο.
Θαυμάσια. «Όλες μέσα», είπε αυτός που κλείδωσε τη νύφη.

ΓΟΡΓΩ
Έλα καταδώ, Πραξινόη. Κοίταξε πρώτα τα κεντήματα.
Τι λεπτότητα, τι χάρη· λες και θα τα φορέσουν θεοί.

ΠΡΑΞΙΝΟΗ
Δέσποινα Αθηνά, ποιες υφάντρες τα κέντησαν,
ποιοι ζωγράφοι εζωγράφισαν τα σχέδια τόσο πιστά·
με πόση φυσικότητα στέκουν και με πόση φυσικότητα γυρίζουν,
λες και είναι ζωντανά, όχι κεντημένα.
Είναι δαιμόνιο πλάσμα ο άνθρωπος.
Και ο ίδιος ο Άδωνης
δες πώς κείτεται θεσπέσιος πάνω στον αργυρό του θρόνο,
με το πρώτο χνούδι να κατεβαίνει από τους κροτάφους του,
ο τρισαγαπημένος Άδωνης,
που αγαπήθηκε ακόμα και στον Αχέροντα.

ΑΛΛΟΣ ΞΕΝΟΣ
Σταματήστε, π' ανάθεμά σας, την ακατάσχετη φλυαρία,
καρακάξες με τα όλα σας.
Θα μας πεθάνουν με την προφορά τους,
έτσι που τα τραβάνε όλα τα φωνήεντα.

ΠΡΑΞΙΝΟΗ
Μπα, από πού ξεφύτρωσε ο άνθρωπος;
Και εσένα τι σε νοιάζει αν είμαστε φλύαρες;
Διαταγές στις δούλες σου.
Δίνεις διαταγές σε Συρακούσιες.
Και να ξέρεις και τούτο: κρατάμε από την Κόρινθο,
όπως και ο Βελλεροφών. Μιλάμε τη γλώσσα των Πελοποννησίων·
δικαιούνται, φαντάζομαι, να μιλούν δωρικά οι Δωριείς.
Να μην αξιωθούμε, Μελιστάλαχτη, να έχουμε άλλο αφέντη,
εκτός από έναν. Αδιαφορώ για σένα. Μην κουράζεσαι.

ΓΟΡΓΩ
Αμίλητη, Πραξινόη· ετοιμάζεται να τραγουδήσει τον Άδωνη
η κόρη της Αργείας, η πολυτάλαντη τραγουδίστρια,
που και πέρυσι εθριάμβευσε με τον θρήνο.
Θα τραγουδήσει κάτι υπέροχο —είμαι βέβαιη·
βήχει ήδη για να καθαρίσει ο λαιμός της.

ΣΧΟΛΙΑ

96 **Αθηνά:** Προστάτιδα των τεχνιτών.

99 **τραβάνε όλα τα φωνήεντα:** Στη δωρική διάλεκτο, στην οποία συζητούν οι δύο φίλες, χρησιμοποιείται *α* αντί *η* (π.χ. *ταν παγάν* αντί *την πηγήν*).

115 **Βελλεροφών:** Εγγονός του Σίσυφου, του ιδρυτή και βασιλιά της Κορίνθου, κάτι σαν εθνικός ήρωας των Κορινθίων, αποικία των οποίων ήταν οι Συρακούσες.

117 **Μελιστάλαχτη:** Λατρευτικός τίτλος της Περσεφόνης.

ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΡΙΑ
Δέσποινα, εσύ που αγάπησες τους Γολγούς και το Ιδάλιο
και την απόκρημνη Έρυκα,
Αφροδίτη που παίζεις με το χρυσάφι,
δες πώς το δωδέκατο μήνα οι Ώρες με το αβρό περπάτημα
έφεραν πίσω τον Άδωνη από τον αέναο Αχέροντα,
οι αγαπημένες Ώρες, οι πιο αργοβάδιστες από τους αθανάτους·
έρχονται όμως πολυπόθητες, φέρνοντας πάντα κάτι σε όλους τους θνητούς.

Κύπρι, κόρη της Διώνης, εσύ, όπως λέει ο λόγος των ανθρώπων,
έκανες τη Βερενίκη από θνητή αθάνατη,
σταλάζοντας αμβροσία στο στήθος της. Για τη δική σου χάρη,
θεά με τα πολλά ονόματα και τους πολλούς ναούς,
η κόρη της Βερενίκης, η Αρσινόη,
στην ομορφιά ίδια η Ελένη,
στολίζει τον Άδωνη με όλα τα καλά.

(Στη συνέχεια της ωδής περιγράφονται οι λεπτομέρειες της αναπαράστασης. Στο επίκεντρο βρίσκεται ο νεκρός (ή θνήσκων) Άδωνης αγκαλιασμένος με την Αφροδίτη, περιστοιχισμένος από προσφορές που μαρτυρούν αφθονία και χλιδή (καρποί, άνθη, φυτά, γλυκίσματα, ερωτιδείς, αναπαραστάσεις μυθολογικού περιεχομένου, τάπητες ασύγκριτης απαλότητας, χρυσός και έβενος.)

ΣΧΟΛΙΑ

124-5 **Γολγούς ... Ιδάλιο ... Έρυκα:** Τοποθεσίες στην Κύπρο (Γολγοί, Ιδάλιο) και στη Σικελία (Έρυκα) που συνδέονταν με την Αφροδίτη.

129 **οι Ώρες:** Κόρες του Δία και της Θέμιδας, θεές των εποχών.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Καταγράφονται στο κείμενο του *Τετραδίου* —που δεν πρέπει να ξεχνάτε ότι είναι *λογοτεχνικό* κείμενο, όχι διοικητική καταγραφή— πτυχές από τη ζωή στην Αλεξάνδρεια που σας είναι ήδη γνωστές από το αντίστοιχο κεφάλαιο του *Βιβλίου* σας (VI);
2. Αν θεωρήσουμε ότι η καθημερινότητα στην Αλεξάνδρεια δεν ήταν, σε γενικές γραμμές, διαφορετική από αυτή που παρουσιάζεται στο (λογοτεχνικό) κείμενο του Θεόκριτου, οι γυναίκες στην Αλεξάνδρεια πρέπει να ήταν πιο περιορισμένες από ό,τι οι γυναίκες στην Αθήνα των κλασικών χρόνων ή πιο ελεύθερες;
3. Η εκδήλωση που περιγράφεται είναι μια μοναδική εκδήλωση ή μια (επαναλαμβανόμενη) γιορτή; Αν ισχύει το δεύτερο, η γιορτή αυτή γιορταζόταν κάθε χρόνο, κάθε δύο χρόνια ή κάθε τέσσερα;
4. Να συντάξετε κατάλογο με όλα τα πρόσωπα που εμπλέκονται, ομιλούντα και βουβά, να γράψετε για το καθένα το «βιογραφικό» του, να τα κατατάξετε κατά φύλο και να εξηγήσετε πού οφείλεται η ανισοκατανομή στα δύο φύλα.
5. Να προσδιορίσετε με όσο γίνεται μεγαλύτερη ακρίβεια πού βρίσκονται η Γοργώ και η Πραξινόη στις διάφορες φάσεις αυτής της εξόδου. Σε ποια σημεία αλλάζει ο τόπος στον οποίο διαδραματίζονται τα γεγονότα;

6. **α)** Για ποιον λόγο νομίζετε ότι και τα τρία πρόσωπα δούλων που αναφέρονται είναι γυναίκες;

α	Επειδή συνοδεύουν γυναίκες.	
β	Επειδή κόστιζαν φθηνότερα από ό,τι οι δούλοι.	
γ	Επειδή ήταν περισσότερες οι δούλες, μια και πολλοί δούλοι σκοτώνονταν στους πολέμους.	

β) Συμμετέχουν οι δούλες στον διάλογο; Αν όχι, τι προσφέρει η παρουσία τους;

γ) Μπορούμε από τα ονόματα των δούλων που αναφέρονται να βγάλουμε κάποιο συμπέρασμα για το πώς δίνονταν τα ονόματα στους δούλους;

*

7. Με ποια κορυφαία λατρευτική εκδήλωση της ορθόδοξης εκκλησίας θα μπορούσαμε να συγκρίνουμε τα Αδώνια; Να καταγράψετε τα κοινά σημεία των δύο εκδηλώσεων.

8. Οι *Συρακούσιες ή Αδωνιάζουσες* είναι ένα άκρως θεατρικό κείμενο, του οποίου η έκταση (στο πρωτότυπο) δεν υπερβαίνει τους 150 στίχους. Μαθητές —και κυρίως μαθήτριες— που ενδιαφέρονται για το θέατρο θα μπορούσαν να αναλάβουν να ετοιμάσουν παράσταση με αυτό το έργο. Για την εκτέλεση της ωδής (στ. 124 κε.) θα χρειαστεί ίσως να γράψουν και σχετική μουσική. Ζητήστε από τον καθηγητή σας να σας εξασφαλίσει φωτοαντίγραφο ολόκληρου του κειμένου από την *Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας* [ΟΕΔΒ], τόμ. 3, σελ. 94-111.

9. ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΑ (Περίφημη ήταν της Αλεξάνδρειας.)

1 – – – – – –
2 – – – – – – – – – – – –
3 – – – – – – – – – – –
4 – – – – – – –
5 – – – – –
6 – – – – – – – – –
7 – – – – – –
8 – – – –
9 – – – – – – – – – – – – – –
10 – – – – – –

1. Της Αλεξάνδρειας έφτασε κάποτε να έχει 900.000. 2. Όταν τις παρακολουθούσαν οι Αλεξανδρινοί, «έχαναν τα λογικά τους». 3. Οι κάτοικοι περιοχής απομακρυσμένης από την Αλεξάνδρεια. 4. Στην Αίγυπτο βασίλευε η δυναστεία των —— 5. Από εκεί έφταναν στην Αλεξάνδρεια πλοία φορτωμένα με πολύτιμη πραμάτεια. 6. Πίστευαν ότι η Αλεξάνδρεια βρισκόταν στο κέντρο της. 7. Εκεί οι Αλεξανδρινοί γίνονταν «άλλοι άνθρωποι». 8. Η Αλεξάνδρεια κατατάσσεται δεύτερη ανάμεσα στις πόλεις που βρίσκονται κάτω από τον —— 9. Ήταν ο χαρακτήρας της Αλεξάνδρειας. 10. Ο τόνος της αρχαίας κιθάρας ήταν πιο πλατύς και πιο —— από ό,τι ο τόνος της λύρας.

VII. – ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΜΑΤΑ

13-14. – Πέρα από τα αγωνίσματα

α. ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, *Πανηγυρικός* §§ 43-44

ΟΒΙΟΣ – ΤΟ ΕΡΓΟ *Ο Ισοκράτης έζησε στην Αθήνα σχεδόν έναν αιώνα (436-338 π.Χ.). Υπήρξε ένας από τους σπουδαιότερους ρήτορες. Εμαθήτευσε κοντά σε κορυφαίους δασκάλους και αργότερα είχε ως ρητοροδιδάσκαλος την τύχη να έχει μαθητές που διέπρεψαν σε διάφορους τομείς. Έγραψε λόγους (συμβουλευτικούς, επιδεικτικούς αλλά και δικανικούς) σε ένα ιδιαίτερα επεξεργασμένο ύφος. Σώζονται 21 λόγοι, από τους οποίους οι έξι είναι δικανικοί.*

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Το απόσπασμα προέρχεται από τον* Πανηγυρικό *(380 π.Χ.), για τον οποίο ο Ισοκράτης δούλευε δέκα χρόνια. Ο λόγος είναι μια έκκληση προς τους Έλληνες να ενωθούν υπό την κοινή ηγεσία των Αθηναίων και των Σπαρτιατών και να στραφούν εναντίον των «βαρβάρων». Το πρώτο μέρος του λόγου (περ. 100 παράγραφοι) το αφιερώνει ο ρήτορας για να αποδείξει ότι η Αθήνα δικαιούται όσο και η Σπάρτη την ηγετική θέση. Η αναφορά στις πανελλήνιες γιορτές στο συγκεκριμένο απόσπασμα γίνεται με σκοπό να αποδειχθεί αυτό που λέγεται στην τελευταία πρόταση, ότι δηλαδή η Αθήνα δεν υστέρησε ούτε σε αυτόν τον τομέα.*

β. ΔΙΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Διογένης ή περί αρετής* § 9

Τα σχετικά με τον βίο και το έργο του Δίωνα υπάρχουν στο Βιβλίο σας, *σελ. 76.*

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Στο απόσπασμα δίνεται με ανάγλυφο τρόπο μια —σαφώς όχι ουδέτερη— εικόνα για το κλίμα που επικρατούσε και για όσα συνέβαιναν παράλληλα με τους αθλητικούς αγώνες σε μία από τις πανελλήνιες γιορτές, κάποια στιγμή ανάμεσα στο 360 και το 320 π.Χ. περίπου.*

γ. ΔΙΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Διογένης ή Ισθμικός* §§ 14-15

ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ *Στο απόσπασμα περιγράφεται η στιγμή που ο Διογένης βρίσκεται μπροστά σε ένα πλήθος που αποθεώνει τον δρομέα που νίκησε στο στάδιον (περ. 200 μ.) στην κατηγορία των ανδρών. (Αμέσως μετά το απόσπασμα ακολουθούν στον λόγο του Δίωνα δηκτικά σχόλια του Διογένη.)*

ΚΕΙΜΕΝΟ (α)

43 Εκείνοι λοιπόν που εθέσπισαν τις πανελλήνιες γιορτές δικαίως επαινούνται: Μας κληροδότησαν έναν τέτοιο θεσμό που μας επιτρέπει, αφού κηρύξουμε εκεχειρία και τερματίσουμε τις τρέχουσες εχθροπραξίες, να συγκεντρωνόμαστε στο ίδιο μέρος και στη συνέχεια, κάνοντας όλοι μαζί προσευχές και θυσίες, να ξαναθυμόμαστε την κοινή καταγωγή που μας συνδέει, να είναι για το μέλλον πιο φιλική η διάθεση του ενός για
44 τον άλλο και ακόμη να ανανεώνουμε τις παλαιές φιλίες και να συνάπτουμε νέες. Και ούτε για τους απλούς ανθρώπους ούτε γι' αυτούς που ξεχωρίζουν για τα χαρίσματά

τους είναι χαμένος χρόνος η συμμετοχή· απεναντίας, ενώπιον των συγκεντρωμένων Ελλήνων παρέχεται η δυνατότητα στους μεν να επιδείξουν το ταλέντο τους, στους δε να παρακολουθούν εκείνους να αγωνίζονται μεταξύ τους, χωρίς κανείς εκ των δύο να νιώθει απογοητευμένος, αλλά να έχουν και οι μεν και οι δε πράγματα για τα οποία αισθάνονται υπερήφανοι, οι απλοί άνθρωποι όταν βλέπουν τους αθλητές να μοχθούν για χάρη τους, οι αθλητές όταν σκέφτονται ότι το πανελλήνιο έχει έρθει για να τους καμαρώσει. Επειδή λοιπόν τα οφέλη από τις πανελλήνιες συναθροίσεις είναι για μας τόσο μεγάλα, και εδώ η πόλη μας δεν υστέρησε.

ΚΕΙΜΕΝΟ (β)

Μπορούσες λοιπόν και τότε να ακούσεις γύρω από τον ναό του Ποσειδώνα πολλούς ταλαίπωρους σοφιστές να κραυγάζουν και να διαπληκτίζονται μεταξύ τους, και τους αποκαλούμενους μαθητές τους να τσακώνονται ο ένας με τον άλλο, πολλούς συγγραφείς να διαβάζουν βλακώδη συγγράμματα, πολλούς ποιητές να τραγουδούν ποιήματά τους και άλλους να τους επευφημούν, πολλούς θαυματοποιούς να επιδεικνύουν τις ταχυδακτυλουργίες τους, πολλούς παραδοξοκρίτες να εξηγούν τα παράδοξα, μυριάδες ρήτορες να στρεψοδικούν και ουκ ολίγους πραματευτάδες να πουλάνε ό,τι είχε ο καθένας.

ΣΧΟΛΙΑ

παραδοξοκρίτες: Όπως οι ονειροκρίτες εξηγούσαν τα όνειρα, αυτοί πρέπει να εξηγούσαν διάφορα παράξενα που συνέβαιναν. Γενικότερα πρέπει να ήταν κάτι σαν τους δικούς μας «μελλοντολόγους» (αστρολόγοι, χειρομάντεις, χαρτορίχτρες κ.ο.κ.)

ΚΕΙΜΕΝΟ (γ)

Αργότερα, όταν είδε κάποιον να φεύγει από το στάδιο περιστοιχισμένος από μεγάλο πλήθος και να μην πατάει καλά καλά στη γη, αλλά να τον έχει σηκώσει ο όχλος στους ώμους, ενώ κάποιοι ακολουθούσαν και κραύγαζαν, άλλοι πηδούσαν από χαρά και ύψωναν τα χέρια προς τον ουρανό και άλλοι του έριχναν στεφάνια και ταινίες, όταν κατάφερε να πλησιάσει, ερώτησε προς τι ο θόρυβος γύρω από αυτόν και τι συνέβη. Και εκείνος είπε: «Νίκησα, Διογένη, στα 200 μέτρα στην κατηγορία των ανδρών.»

ΣΧΟΛΙΑ

Διογένη: Πρόκειται για τον γνωστό κυνικό φιλόσοφο (περ. 412/403-324/321 π.Χ.), που γεννήθηκε στη Σινώπη του Πόντου, μετά το 360 όμως έζησε εξόριστος στην Αθήνα και στην Κόρινθο.

200 μέτρα: Η αρχαία λέξη είναι *στάδιον*. (Δείτε τη σελ. 83 του *Βιβλίου* σας.)

Ερωτησεις - Ασκησεις - Δραστηριοτητες

1. Αν αφήσουμε κατά μέρος το καθαρά αγωνιστικό μέρος, ποια είναι τα θετικά στοιχεία που αναγνωρίζει ο Ισοκράτης στις πανελλήνιες γιορτές;

2. Σε ποια πανελλήνια γιορτή συνέβαιναν αυτά που περιγράφονται στο δεύτερο κείμενο;

3. Να συντάξετε κατάλογο που θα περιλαμβάνει αριθμημένες όλες τις αναφερόμενες στο δεύτερο κείμενο δραστηριότητες.

*

4. Μαθητές και μαθήτριες που ζωγραφίζουν ας προσπαθήσουν, με βάση την περιγραφή, να αποδώσουν ζωγραφικά την πολύχρωμη εικόνα που περιγράφεται στο δεύτερο κείμενο. Σκεφτείτε τον χώρο, τα πρόσωπα, τα πράγματα.

5. Δείτε προσεκτικά το εικονογραφικό υλικό του κεφαλαίου «Αθλητισμός και Αθλήματα» και προσπαθήστε να διαπιστώσετε αν σε κάποια ή κάποιες από τις εικόνες της ενότητας αυτής είναι αποτυπωμένες αντιδράσεις παρόμοιες με τις επινίκιες αντιδράσεις που περιγράφονται στο τρίτο κείμενο.

6. ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΑ (Συνδύαζε ελαφρά και βαρέα αγωνίσματα.)

1 – – – –
2 – – – – – – – – –
3 – – – – –
4 – – – – – – – – – – – –
5 – – – – – – – – – – –
6 – – – – –
7 – – – – – – – – – –
8 – – – – – – –

1. Το δεύτερο δημοφιλέστερο αγώνισμα μετά τον δρόμο. 2. Κηρυσσόταν για τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων. 3. Πανελλήνιοι αγώνες που τους διοργάνωναν οι Αργείοι. 4. Το πλαίσιο των αγώνων που περιγράφονται στην *Ιλιάδα* είναι θρησκευτικό. ——. 5. Ήταν πρωτίστως ο χαρακτήρας του αρχαίου ελληνικού αθλητισμού. 6. Ελάμβανε χώρα το πρωί της τρίτης ημέρας των Ολυμπιακών Αγώνων. 7. Ήταν το πλαίσιο των πανελλήνιων αγώνων. 8. Τέτοια αγωνίσματα δεν υπήρχαν στην Αρχαιότητα.

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.